

MIRACLE

MODELLEN VOOR INTEGRATIE DOOR MIDDEL VAN RELIGIE, ACTIVERING, CULTUUREDUCATIE EN -UITWISSELING

AANBEVELINGEN VOOR ACTIEVE PARTICIPATIE VAN MIGRANTEN IN KERKEN

Olivia Bertelli / Doris Peschke (eds)

Commissie van Kerken voor Migranten in Europa

Het **MIRACLE** project "Modellen van Integratie door middel van Religie, Activering, Cultuureducatie en -Uitwisseling" werd mede gefinancierd door de Europese Commissie en de Evangelische Kerk in Duitsland (EKD) en gecoördineerd door CCME.

De Churches' Commission for Migrants in Europe (Commissie van Kerken voor Migranten in Europa, CCME) is een oecumenisch agentschap voor migratie en integratie, voor asielzoekers en vluchtelingen en tegen racisme en discriminatie in Europa. Leden van CCME zijn Anglicaanse, Orthodoxe en Protestantse kerken en Raden van kerken, evenals kerkgerelateerde organisaties uit heel Europa. CCME heeft een formeel samenwerkingsverband met de Conference of European Churches (Vereniging van Europese Kerken) en de World Council of Churches (Wereldraad van Kerken).

Vertaald door: Bianca Chen

Churches' Commission for Migrants in Europe (CCME)

Rue Joseph II 174
B-1000 Brussels
Tel. +32 (0)2 234 68 00
Fax +32 (0)2 231 14 13
E-mail info@ccme.be

Brussel, Juni 2010

INHOUD

Voorwoord

Introductie

Integratie en actieve participatie van migranten in kerken

Olivia Bertelli

Integratie en actieve participatie

Migrantenkerken en traditionele kerken: twee bruikbare etiketten

Meerderheids- en minderheidskerken

Inzichten in de participatie ervaringen van migranten in kerken in Europa

Alessia Passarelli

Aanbevelingen voor actieve participatie

Olivia Bertelli

Aanpassing van de methode naar gelang de context van kerken:

een praktische handleiding voor het omgaan met integratie en actieve participatie

Feedback van deelnemers

Tien aanbevelingen om actieve participatie en integratie in kerken te bevorderen

Angeraden materiaal

"..Well, many believe that the Lord dispersed languages in order to punish the human beings, but the exact opposite is true. He saw that uniformity made them disdainful and used to excessive and useless activities. Therefore He realised that humanity needed a remedy and gave us the gift of differences [...] For this reason there is no need of a conceded and ostentatious tolerance, such as that which comes from the powerful, but rather a tolerance which is experienced, lived day by day, with the awareness that if it faded away the house would collapse and we would be left without shelter".

Wu Ming, Altai, Torino, Einaudi 2009

VOORWOORD

Integratie en actieve participatie van migrant binnen de Europese samenlevingen is een topic waarnaar veel onderzoek wordt gedaan en waarover veel activiteiten worden georganiseerd. Maar wat doen kerken op dit gebied? MIRACLE – *Models of Integration through Religion, Activation, Cultural Learning and Exchange* Modellen van Integratie door middel van Religie, Activatie, Cultuureducatie en -Uitwisseling is een door CCME gecoördineerd project dat een periode 18 maanden besloeg. Het werd mede gefinancierd door de Europese Commissie en was gebaseerd op de resultaten van een ander EU-gefinancierd project, het POLITIS project dat heeft gekeken naar de "actieve participatie van nieuwkomers". Eén van de conclusies daarvan was dat migranten actief zijn in zowel traditionele als migranten verenigingen mits hen daartoe de mogelijkheid wordt geboden en indien – soms onbewuste – belemmeringen uit de weg worden geruimd.

Kerken zijn relevante organisaties. Er zijn verschillende kerken: meerderheidskerken waarvan het grootste deel van de bevolking van een land lid is, minderheidskerken die vaak een lange geschiedenis hebben in Europese landen en nieuwe minderheidskerken die ofwel onafhankelijk zijn of een binding hebben met meerderheidskerken in andere landen. Ongeacht hun oorsprong of confessionele richting hebben alle kerken gemeen dat zij gebaseerd zijn op de bijbelse overtuiging dat alle mensen zijn geschapen naar Gods beeld en dat van daar uit de menselijke waardigheid moet worden hoog gehouden. Kerken bieden op veel verschillende manieren hulp aan migranten en vluchtelingen. De vraag is echter of kerken ook een plek van integratie zijn. Speelt religie een rol in het integratieproces?

Het MIRACLE project, op geen enkele wijze een empirisch onderzoekproject, heeft gekeken naar verschillende werkelijkheden en migranten gevraagd naar hun visie hierop. De interviews met actieve migranten in verschillende typen kerken hebben naar voren gebracht dat wat anderen al eerder hebben geconcludeerd, namelijk dat sommige migranten actief zijn zowel in een etnische (migrant)kerk als in een traditionele kerk in het gastland. Zij Migrant willen graag onderdeel uitmaken van hun nieuwe land en kerkdiensten bijwonen en bidden in hun eigen taal. Voor de meeste migranten levert dit geen tegenstelling op, maar kan dit heel goed gelijktijdig plaatsvinden. Voor veel inwoners van Europese landen is dit echter een nieuwe situatie. In veel plaatsen in Europa

zijn kerken die proberen een brug te zijn en wederzijds begrip te kweken, maar er zijn ook veel gemeentes die nog geen ervaring hebben met de komst van nieuwkomers uit verschillende landen en culturen.

Op basis van deze ervaringen en met behulp van de Grundtvig modules voor politieke partijen en vakbonden – trainingsmodules die zijn ontwikkeld in weer een ander EU-gefinancierd project – zijn speciale modules ontwikkeld voor kerken. Deze modules zijn getest in workshops in verschillende landen en situaties. De modules bieden steun bij het opstarten van reflecties over de vraag hoe kerken en kerkgemeentes op lokaal niveau zich op een actieve wijze open en gastvrij kunnen opstellen voor mensen met een andere achtergrond. Ook helpen zij in de praktijk bij het opbouwen van relaties tussen migranten en autochtonen waarbij uitwisseling plaatsvindt in twee richtingen. Deze relaties kunnen worden beschouwd als de kern van ieder integratieproces.

CCME bedankt de partners in het project voor hun bijdrage: de Evangelische Lutherse Kerk van Finland, de Protestantse Missie Dienst in Frankrijk, de Evangelische Kerk Duitsland, de Federatie van Evangelische Kerken in Italië, de Zweedse Kerk en de Europese Commissie voor de cofinanciering van het project van het INTI-programma. Olivia Bertelli heeft de diverse projectbijeenkomsten en workshops gecoördineerd en samen met trainer Beatrix Bauer de trainingsmodules omgezet naar de context van kerken. Marja-Liisa Laihia heeft haar ervaring met culturele bemiddelingsmethodes toegevoegd aan het proces. Norbert Cyrus heeft bijgedragen met zijn kennis en ervaring van de POLITIS en Grundtvig projecten. Ook heeft hij geassisteerd bij het opleiden van interviewers uit verschillende landen. Alessia Passarelli heeft de interviews gecoördineerd en ze geanalyseerd samen met actieve migranten in Europese kerken. Al deze bijdragen hebben samen met de inbreng en actieve participatie van deelnemers aan het project gezorgd voor een eensluidende conclusie: actieve participatie van migranten, maar ook van gevestigde burgers is het waard om voor te ijveren, want kerken kunnen echt de plaats zijn waar een succesvol integratieproces wordt opgestart door het bouwen van sterke relaties en bruggen tussen migranten en autochtonen.

Doris Peschke
Secretaris-generaal van CCME

INLEIDING

Immigratie is vandaag de dag een grote uitdaging voor Europese samenlevingen en daarmee ook voor kerken in Europa. Verschillende regeringen voeren verschillend beleid op dit onderwerp, maar hoe reageren de kerken op immigratie? Wat is de positie van migranten in lokale kerken? Participeren zij actief en zijn zij vertegenwoordigd op verantwoordelijke posten binnen Europese kerken?

Integratie is tweerichtingsverkeer dat vraagt om wederzijdse en gelijke inzet van zowel de migranten als de gastsamenleving. Alom wordt erkend dat cultuureducatie en -uitwisseling de peilers zijn waarop het integratieproces rust. Religie en geloof zijn factoren die een fundamentele rol spelen op het gebied van de persoonlijke identiteit en zijn verbindende elementen, tussen individu en maatschappij en tussen migranten en autochtonen. Dialogen tussen religieuze hoofdstromingen en migrantenkerken kunnen rekenen op veel aandacht en steun omdat ze een platform zijn voor wederzijds begrip en samenwerking. Politieke partijen, vakbonden en maatschappelijke organisaties steunen interculturele initiatieven die waarde hechten aan diversiteit. Ook kerken in Europa zijn hierbij actief betrokken, niet alleen op het gebied van dialoog tussen religies, maar ook op het gebied van oecumenische dialoog met migrantenkerken. Duizenden mensen uit de hele wereld verrijken de spirituele dimensie door actief deel te nemen aan het leven en de besluitvormingsprocessen in Europese kerken. In de context van de kerk kan het integratieproces worden beschouwd door te kijken naar de relaties tussen migranten en autochtonen in zowel traditionele kerken als migrantenkerken. In deze context kunnen kerken worden gezien als bruggen tussen migranten en lokale gemeenschappen. De uitdagingen en voordelen van grotere participatie in Europese samenlevingen moeten echter nog worden beschouwd.

Deze brochure is bedoeld als praktische handleiding voor alle kerken en kerkelijke organisaties die te maken hebben met interculturele vraagstukken. Omgaan met integratie en actieve participatie in de kerk is een uitdaging waarvan de dynamiek en de uitkomst verschilt naar gelang de lokale context. In meerderheidskerken is het proces anders dan in minderheidskerken. Hierbij passen verschillende uitgangspunten en oplossingen. De benadering van actieve participatie in migrantenkerken brengt specifieke eigenschappen met zich mee die zorgvuldig moeten worden overwogen.

Dit project heeft gebruik gemaakt van de uitkomsten van het door de EU bekostigde onderzoeksproject POLITIS, een onderzoek naar de actieve participatie van nieuwkomers, dat werd uitgevoerd tussen 2004 en 2007. Het MIRACLE project poogt nader te bepalen of en hoe kerken een gastvrije haven en activerende omgeving kunnen bieden aan migranten en hoe de relaties tussen traditionele kerken en migrantenkerken verder kunnen worden ontwikkeld en verbeterd in oecumenische dialoog.

Het MIRACLE project ging van start in december 2008 en richtte zich op de participatie en activering van migranten in kerken in verschillende Europese landen. Het project is mede gefinancierd door het INTI Fund Community Action 2007 van de Europese Commissie en de Duitse Evangelische Kerk (EKD).

De samenwerkende partners in het MIRACLE project zijn:

CCME – Commissie van Kerken voor Migranten in Europa

Evangelische Lutherse Kerk van Finland

DEFAP – Protestantse Missie Dienst, Frankrijk

EKD – Evangelische Kerk Duitsland

FCEI – Federatie van Evangelische Kerken in Italië

SKIN – Samen Kerk in Nederland

Zweedse Kerk

Op basis van de methodes die werden toegepast in het POLITIS onderzoeksproject zijn actieve migranten geïnterviewd in de deelnemende landen. Dit waren leden van zowel traditionele als migrantenkerken. De analyse aan de hand van deze interviews biedt zeer relevante inzichten in de processen die een rol spelen bij activering en participatie in kerken in heel Europa, ook al kon in dit project niet zo omvangrijk onderzoek worden gedaan als in het POLITIS project.

In de landen die waren betrokken bij het project zijn zeven workshops georganiseerd gericht op het proces van integratie en actieve participatie van migranten en autochtonen in kerken en op de relaties tussen migrantenkerken en traditionele kerken. In deze workshops werden de *Diversity and Dialogue* (Diversiteit en Dialoog) methode en de "WinAct-MIRACLE"-methodologie¹ gebruikt om:

- ❖ de activering en participatie van migranten in kerken en samenleving in bredere zin te begrijpen door te kijken naar de rol van religieuze gemeenschappen bij het integratieproces van gelovige migranten;
- ❖ reflectie te bevorderen op de rol en actieve participatie van migrantenkerken in het oecumenische landschap en op de nieuwe wegen die daardoor worden geopend.

Door de discussies, de bijdragen en opmerkingen van alle zeer gemotiveerde en geïnteresseerde deelnemers aan deze MIRACLE bijeenkomsten zijn veel *good practices* (goede voorbeelden) op het gebied van participatie en integratie in verschillende kerkgemeenschappen geïnterpreteerd.

De resultaten van de oefeningen uit de workshops die in heel Europa werden georganiseerd, de inzichten van de geïnterviewde migranten en de inbreng van al diegenen die bij dit project betrokken zijn geweest, dienen als basis van deze brochure. Op basis van de opgedane ervaringen in het project zijn enkele aanbevelingen ontwikkeld om de integratie en

¹ The WinAct – MIRACLE methode is getest en onderwezen in zeven verschillende trainingen waaraan personen deelnamen op nationaal niveau (Finland, tweemaal in Italië, Nederland en Duitsland) en op Europees niveau (Zweden en Frankrijk). In totaal deden meer dan 150 deelnemers mee aan deze bijeenkomsten, waarbij zij ervaringen deelden op het gebied van integratie en participatie en "good practices" die zijn geïmplementeerd in lokale en nationale kerken.

participatie van migranten te begrijpen, te bevorderen en te faciliteren. Hiermee wordt een stap vooruit gezet in het werkveld van *Uniting in Diversity* (In diversiteit verenigd). Het Europese MIRACLE project heeft nationale en lokale ervaringen, projecten en initiatieven, zoals die van *Being Church Together* (Samen Kerk Zijn) (met migrantenkerken), met elkaar verbonden en ze verzameld onderzocht en geanalyseerd. Hierbij werd een belangrijk netwerk van personen en kennis gecreëerd.

Tijdens de afsluitende conferentie van het project in mei 2010 hebben de deelnemers hun waardering uitgedrukt en gewezen op de noodzaak van Europese uitwisseling zoals CCME heeft geboden met dit project. Als integratie inderdaad een proces in twee richtingen is, dan is het aanbieden van tijd en kansen om zo'n proces vorm te geven net zo belangrijk als bewustwording (*awareness raising*) en training.

INTEGRATIE EN ACTIEVE PARTICIPATIE VAN MIGRANTEN IN KERKEN

Olivia Bertelli

Deze brochure is bedoeld als praktisch handvat voor kerken die te maken hebben met interculturele kwesties. Het propageert het proces van integratie en actieve participatie in kerken, kerkgemeenten en parochies. Het is het eindresultaat van het MIRACLE project dat zich richtte op twee hoofdkwesties:

- ❖ integratie en actieve participatie bevorderen binnen kerken
- ❖ integratie en actieve participatie bevorderen door middel van oecumenische relaties

Deze brochure heeft het meest betrekking op het eerste punt: er staan aanbevelingen in voor het implementeren van processen van wederzijdse uitwisseling, cultuureducatie, conflict bemiddeling, wederkerige integratie en actieve participatie. Voor deze focus is gekozen omdat tijdens de workshops en de interviews van het MIRACLE project de kwestie van actieve participatie het meest, hoewel niet uitsluitend, aan bod kwam met betrekking tot de situatie binnen traditionele kerken en migrantenkerken.

Zoals al bleek uit de gegevens die werden gegenereerd in het POLITIS onderzoeksproject, speelt de situatie van nieuwkomers in het gastland een belangrijke rol in het integratieproces., Naar gelang hun grootte, confessie en de rol die de kerk speelt in een land. maakt de situatie van specifieke kerken dus ook verschil voor nieuwkomers. Het project was beperkt tot de situatie in zes landen en heeft geprobeerd een aantal kernzaken te identificeren. Deze kernzaken vormen de structuur van deze brochure:

- ❖ Actieve participatie en integratie
- ❖ Migrantkerken en traditionele kerken
- ❖ Meerderheids- en minderheidskerken

INTEGRATIE EN ACTIEVE PARTICIPATIE

De Europese Commissie² heeft integratie gedefinieerd als “een dynamisch tweerichtingsproces van wederzijdse aanpassing van alle migranten en inwoners van lidstaten”. Het is **het** proces dat individuen en gemeenschappen verbindt en waarbij alle deelnemers gelijkwaardig zijn betrokken. Het vraagt om wederzijdse moeite van alle betrokkenen: het nodigt hen uit tot het delen van kennis, cultuur, geschiedenis, identiteiten en tot het openstaan voor een proces waarbij alle deelnemers veranderingen kunnen doormaken. Integratie kan worden vergeleken met een brug die samen wordt gebouwd door migranten en inwoners van

² COM(2005) 389 final “A common agenda for integration – Framework for the integration of third country-nationals in the European Union”. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0389:EN:NOT>

lidstaten: vanuit verschillende uitgangspunten wordt gestart met de bouw, maar door samenwerking creëren zij een nieuwe werkelijkheid die is opgebouwd uit de bouwstenen die door elk van de deelnemers zijn meegebracht. Als we die bouwstenen beschouwen als de belangrijkste kwesties in het integratieproces is goed voorstelbaar dat iedereen zijn eigen voorkeuren zal hebben bij de keuze van zijn of haar bouwstenen voor de brug.

Het eerste vereiste voor integratie is respect voor de mensenrechten³ van migranten, vluchtelingen en asielzoekers. Een vaste verblijfsvergunning, gelijke toegang tot zorg, onderwijs, sociale zekerheid, het verkrijgen van burger- en politieke rechten, actief en passief stemrecht zijn belangrijk voor de participatie van migranten in de samenleving. Verder moet met het bevorderen van integratie worden gestart zodra migranten, vluchtelingen, asielzoekers en hun familieleden arriveren in een Europese lidstaat. Het is belangrijk om hen toegang tot de woningmarkt te geven en de mogelijkheid te geven om zich te bekwamen in de taal en cultuur van het gastland (educatie) en op te leiden voor de benodigde kwalificaties op de arbeidsmarkt of hun (academische) diploma's te certificeren. Integratiebeleid zou de veiligheid van zowel migranten als de lokale maatschappij moeten garanderen, door migranten ruimte en kansen te bieden migrantom een goede levensstandaard te bereiken waarbij het risico op afhankelijk van informele structuren verminderd wordt. De uitgangssituatie verschilt in veel landen. In sommige landen zijn zorg en onderwijs geheel op kosten van de staat, terwijl mensen in andere landen hiervoor zelf moeten betalen. Het is echter cruciaal voor integratie dat in een land het principe van gelijkheid geldt; toegang tot

³ Eveneens moeten sociale rechten en de rechten van migranten worden gerespecteerd. CCME is van mening dat het Internationaal Verdrag inzake de Bescherming van de Rechten van Alle Migrant Werknemers en de Leden van hun Familie hiervoor de leidraad moet zijn.

burgerrechten en diensten van de overheid moet gelijk zijn voor migranten en autochtonen. Alleen dan kan wederzijds begrip ontstaan.

Een andere vereiste voor integratie is de ontwikkeling van een gastvrije en inclusieve samenleving⁴. Integratie is zeker geen lineair en homogeen proces, maar juist multidimensionair omdat het te maken heeft met verschillende belanghebbenden en leefomgevingen (een soort spinnenweb van processen). Deze multidimensionaliteit maakt dat integratie in alle hoeken doordringt maar overal anders is; in scholen en werkplaatsen, in huizen van gewone mensen en in politieke partijen en vakbonden, in kerken en verenigingen, in formele en informele netwerken. Deelnemers aan de MIRACLE workshop in Italië definieerden integratie als volgt:

“Iedereen laten meedoen, het optrekken van muren voorkomen”

“De ‘vreemdeling’ zichzelf minder ‘vreemd’ laten voelen”

“De ander in zijn/haar waarde laten”

“Het is een oneindig proces waarbij we streven naar erkenning en waardering van de cultuur van een ander”

“Een ontmoeting van verschillende culturen waarbij mensen een stapje terug doen en samen iets nieuws creëren”

Integratie is nauw verbonden met het concept van actieve participatie. In deze brochure betekent dit niet alleen dat iemand deelneemt als lid of leider van een kerk, maar dat hij of zij structureel meedoet met verschillende activiteiten en zich mengt in discussies. Hierdoor kan hij of zij nieuwe initiatieven nemen en zijn of haar eigen situatie, positie, of bestaan veranderen door actief mee te doen maar niet per sé de leiding op zich te hoeven nemen. Enkele definities van actieve participatie van deelnemers aan de workshop in Frankrijk waren:

“Positieve betrokkenheid en actiebereidheid onder alle omstandigheden; zien en doen, luisteren en delen, geven en nemen”

“Samen de uitdagingen van een gedeelde Christelijke getuigenis aangaan”

“Het betekent deel te nemen aan hetzelfde project (of dezelfde missie) met de bereidheid om van elkaar te leren en elkaar als gelijken te beschouwen”

“Actieve participatie bestaat als alle leden mogen en kunnen bijdragen; als ze hun kunde en ervaringen delen”

⁴ Zoals verwoord in: Joint comments on the Commission Communication presenting **A Common Agenda for Integration Framework for the Integration of Third-Country Nationals in the European Union**, COM (2005) 389 final, CCME en 5 Christelijke partnerorganisaties: April 2006, http://www.ccme.be/fileadmin/filer/ccme/70_DOWNLOADS/95_ARCHIVE/2006/2006-04-18_Chr_Com_-_Integration_Framework_for_the_Integration_of_Third-Country_Nationals_in_the_EU.pdf en: European Council on Refugees in Europe (ECRE) “Towards the integration of Refugees in Europe” July 2005. <http://www.ecre.org/files/Integ.pdf>

Het betekenis van actieve participatie in het MIRACLE project werd onderstreept door de kwalitatieve interviews met migranten die actief betrokken waren in traditionele- of migrantenkerken.

MIGRANTENKERKEN EN TRADITIONELE KERKEN: TWEE BRUIKBARE ETIKETTEN

De definitie van migrantenkerken en van traditionele kerken is een punt van discussie. De makkelijkste en meest brede definitie van migrantenkerken is: "migrantenkerken zijn etnische of internationale kerken die zijn gesticht door migranten⁵ voor migranten".

Afhankelijk van de gebruikte criteria vallen meer of minder kerken onder deze definitie. In deze brochure worden migrantenkerken beschouwd als kerken die zijn gesticht door migranten, die verwijzen naar een buitenland of buitenlandse regio en waarin tweederde van de bezoekers een migratieproces heeft doorgemaakt of zichzelf beschouwt als migrant. Internationale kerken zijn niet direct inbegrepen in deze analyse, maar zij worden wel beschouwd als zeer relevante en interessante voorbeelden voor het samengaan van verschillende nationaliteiten onder één kerkdak. Zij kunnen op deze manier worden gezien als een potentiële *good practice* van integratie en actieve participatie. Terugkomend op de definitie willen wij migrantenkerken niet beschouwen als alleen "voor migranten": het hele idee achter deze brochure is juist om de mogelijkheden te laten zien om een open en gastvrije kerk te zijn, een kerk van God en voor mensen van God, ongeacht hun verschillende etnische of nationale achtergrond, hun geslacht of sociale klasse.

Traditionele kerken zijn kerken van de autochtone bevolking en worden ook wel de hoofdkerken of historische kerken genoemd. Het grootste verschil tussen een migrantenkerk en traditionele kerk is dat de eerste zich kan transformeren in een traditionele kerk door veranderingen in het ledenbestand (autochtonen gaan de meerderheid van de kerk uitmaken, de kinderen van migranten nemen de leiding over en wijzigen bijvoorbeeld de taal van de eredienst en kerkelijke activiteiten) of door een intern "naturalisatieproces". Het tegenovergestelde is onmogelijk: een traditionele kerk wordt nooit een migrantenkerk, zelfs niet als de gemeente in meerderheid uit migranten bestaat. Het "naturalisatieproces" in een migrantenkerk vindt niet altijd plaats en is afhankelijk van veel verschillende factoren met betrekking tot de lokale context, het type kerk, de band met de "moederkerk" in het buitenland en de samenstelling van het ledenbestand.

Het MIRACLE project heeft geen onderzoek gedaan naar kerkelijke gezindte als factor die integratie en participatie van migranten positief of negatief beïnvloedt. De kerkelijke gezindte heeft echter wel enige relevantie voor de relatie tussen migrantenkerken en traditionele kerken. Als een migrantenkerk immers behoort tot dezelfde religieuze stroming, bijvoorbeeld de Protestantse Kerk, dan is erkenning verkrijgen van die kerk een stuk gemakkelijker dan voor een kerk van een geheel andere gezindte. In landen waar alle kerkelijke gezindtes goed

⁵ De term (im)migranten slaat op personen die tijdelijk of permanent in een staat wonen waar ze niet zijn geboren en waarin ze geen significante sociale bindingen hebben, of ze nu vluchteling, asielzoeker, werkmigrant, personen met een beschermde status of familieleden van een (im)migrant zijn.

samenwerken in oecumenisch verband is het dan ook makkelijker om banden met migrantenkerken van elk van die stromingen aan te halen dan in landen waar oecumenische dialoog en samenwerking minder vaak voorkomt. In ieder geval hebben alle kerkelijke gezindtes te maken met kwesties van verwelkomen en integratie van migranten; de manier waarop zij dat doen kan echter verschillen.

Een andere factor van verschil tussen migrantenkerken en traditionele kerken is hun rechtspositie. Dit is zeer belangrijk voor het aangaan van oecumenische relaties, maar kan totaal anders zijn in verschillende landen binnen de Europese Unie. In sommige landen worden één of meer kerken erkend als officiële kerk, terwijl andere landen ze registreren als religieuze of zelfs culturele verenigingen. Sommige landen hebben een staatskerk terwijl in andere landen lang geleden al een scheiding tussen kerk en staat plaatsvond. Migrantkerken worden hierdoor vaak geregistreerd als culturele verenigingen en ontberen daardoor wettelijke bescherming als een religieuze organisatie. Om uiteenlopende redenen blijven ze soms ook ongeregistreerd. Dit maakt het moeilijk om de juiste gegevens te verzamelen over het fenomeen migrantenkerk en hierdoor kunnen we alleen schattingen maken van de aantallen mensen die behoren tot migrantkerken.

Dezelfde problemen doen zich voor bij het bepalen van de aanwezigheid van migranten in traditionele kerken. Er zijn echter wel verschillende methodes om een schatting te maken van de aanwezigheid van Christelijke migranten: bijvoorbeeld door het percentage Christenen in het land van herkomst in beschouwing te nemen (ervan uitgaand dat datzelfde percentage van betrekking is op de migranten uit dat land) en dat percentage om te rekenen voor de groep migranten in het gastland. In sommige landen wordt de gezindte van inwoners geregistreerd door de autoriteiten terwijl andere landen zulke gegevens niet verzamelen. De definities van migrantkerk en traditionele kerk zijn dus noodzakelijkerwijs breed genomen en niet uitputtend. Het zou zeer waardevol zijn om verder vergelijkend onderzoek te doen naar het fenomeen migrantkerk in Europa.

MEERDERHEIDS- EN MINDERHEIDKERKEN

Een cruciale variabele voor het begrip van de diverse mogelijke patronen en routes van het proces van integratie en actieve participatie zoals dat optreedt in kerken in Europa heeft te maken met de aard van de kerken. Het verschil tussen de twee categorieën kerken is vertaald naar de (verschillende) benadering van oecumenische dialoog met migrantkerken en de aanpak van de bevordering van actieve participatie van alle leden.

De deelnemende partners aan het MIRACLE project waren drie meerderheidskerken (Zweedse Kerk, Evangelische Lutherse Kerk van Finland en Evangelische Kerk Duitsland), twee organisaties met een relatie tot minderheidskerken (de Federatie van Protestantse Kerken in Italië en de Franse Protestantse Missie Dienst) en een vereniging van migrantkerken (Samen Kerk in Nederland).

Het proces van *Being Church Together* (Samen Kerk Zijn) werd gedragen door initiatieven en lokale projecten en was allereerst zichtbaar in minderheidskerken en pas later in meerderheidskerken. Kan dit worden geïnterpreteerd als een vertraging van de reactie die

verschillende kerken geven op de immigratiekwessie? Waarschijnlijk is dit niet het geval, want zowel meerderheids-, als minderheidskerken hebben een lange geschiedenis van samenwerking met migranten op het gebied van sociale dienstverlening, rechtshulp, onderdakverlening enzovoorts. Migratie is geen nieuw fenomeen en veel landen met een Protestantse meerderheid zijn al decennialang bekend met de aanwezigheid van migrantengemeenschappen. Het lijkt echter of het begrip van de spirituele dimensie en de behoeften van migranten meestal als tijdelijk wordt gezien – als het verschaffen van spirituele zorg en religieus leven in verschillende talen op verschillende tijden – maar zelden in samenhang. In het algemeen zijn kerken soms meer gericht op het bieden van hulp aan migranten en minder op het delen van het spirituele leven en het geloof. Aan de andere kant heeft de leegloop van kerken een stimulerende werking gehad op het verwelkomen van nieuwe leden uit vreemde landen die een frisse wind kunnen laten waaien. Dit is kenmerkend voor veel minderheidskerken. Zij hebben gemeen dat ze aanvankelijk in een sfeer van openheid zijn begonnen, maar niet alle gemeentes zijn er evenzeer in geslaagd om binnen hun muren op het gebied van integratie *good practices* te ontwikkelen.

Door onderscheid te maken tussen meerderheids- en minderheidskerken is het gemakkelijker om de twee *macro* aanpakken te identificeren die tot op heden in Europese kerken zijn gebruikt voor de omgang met gelovigen uit het buitenland. *Good practices* op het gebied van integratie en actieve participatie zijn echter het resultaat van een combinatie van beleid op nationaal/federaal niveau en lokale initiatieven op het niveau van de gemeente of parochie. Nationale of federale richtlijnen kunnen een positieve invloed hebben op de lokale implementatie van *good practices*, maar lokale initiatieven, georganiseerd en geleid door gemeentes zelf, kunnen op hun beurt tot gevolg hebben dat er op nationaal of internationaal niveau nieuwe strategieën op het gebied van integratie worden ontwikkeld. Er zijn op microschaal diverse factoren die een rol spelen bij het bepalen van de mate van openheid van een gemeenschap en bij het beïnvloeden van het integratie- en participatieproces van al haar leden – niet alleen de migranten. De sociale samenstelling van iedere gemeenschap, in het bijzonder de machtsverhoudingen tussen gezeten leden en nieuwkomers, speelt een cruciale rol voor de mate waarin een proces van wederzijdse aanpassing, uitwisseling en groei met nieuwe leden wordt bevorderd, ongeacht het land van herkomst van de nieuwkomers.

INZICHTEN IN DE ERVARINGEN VAN MIGRANTEN IN DEELNEMENDE KERKEN IN EUROPA

Alessia Passarelli

ACHTERGROND

Integreren migranten wel in Europa? Integreren migranten in kerken? Integreren Europa en de kerken met migranten? Welke processen bepalen de betrokkenheid van migranten? Tot op welke hoogte kunnen kerken een hulpmiddel zijn bij de integratie van migranten, ook in de bredere samenleving? Om op deze vragen antwoord te krijgen zal in deze brochure aandacht worden besteed aan enkele van de kwesties met betrekking tot de integratie van migranten in zowel traditionele kerken als migrantenkerken.

Waarom dit onderzoek naar de rol van kerken bij het integratieproces van migranten? Ten eerste omdat kerken een van de eerste plaatsen zijn waarnaar migranten op zoek gaan kort na hun aankomst in een nieuw land. Ten tweede omdat religie kan dienen als een brug tussen de oude en de nieuwe omgeving en migranten zowel spirituele als materiële steun kan geven. Ten derde omdat actieve betrokkenheid binnen een kerkgemeenschap, of het nu is als leider, voorganger, vertaler of vertrouwenspersoon, *empowering* is voor migranten.

Dit onderzoek is gebaseerd op de methodologie van het POLITIS project⁶ en probeert de ervaringen van migranten in kaart te brengen door middel van interviews in alle landen die deelnamen aan het project⁷. Hiertoe hebben de interviewers, in samenspraak met de CCME partnerorganisaties, contact gezocht met migranten die als volwassene naar Europa zijn geëmigreerd en die actief zijn in kerken. Vervolgens werden interviews gehouden met zowel migranten die actief zijn in traditionele kerken als migranten die een actieve rol hebben in migrantenkerken. De interviewers hebben een opleiding gevolgd van 3 dagen, waarin zij de technieken van kwalitatief onderzoek aanleerden. De meeste interviewers hadden zelf ook een migrantenachtergrond⁸.

Het onderzoek was kwalitatief van aard en het pretendeert niet om statistisch representatief te zijn voor de actieve participatie van migranten in een van de deelnemende landen in het project of Europa als geheel, maar het beschouwt de processen achter de betrokkenheid van migranten bij kerken (het hoe en waarom achter de beslissing van migranten om actief deel te gaan nemen) in het licht van de ervaringen die in het onderzoek naar voren kwamen.

Het volledige rapport, inclusief een uiteenzetting van de gebruikte methodologie, de uitdagingen die zijn aangegaan en een analyse van de thema's die voortkwamen uit de interviews, is beschikbaar op de website van CCME. De nu volgende alinea's zijn een

⁶ Kijk voor meer informatie over en publicaties van het POLITIS project op: <http://www.politis-europe.uni-oldenburg.de/>

⁷ Finland, Frankrijk, Duitsland, Italië, Nederland en Zweden.

⁸ De opleiding en het lesmateriaal waren gebaseerd op het POLITIS materiaal, maar aangepast voor het MIRACLE project.

samenvatting van de analyse van de thema's en een afsluitende samenvatting met enkele concluderende reflecties.

EERSTE AANRAKINGEN MET DE KERK IN EUROPA

Uit onderzoek is gebleken dat migranten zoeken naar een kerk die het meest lijkt op de kerk die ze kennen uit hun land van herkomst. Daarbij is de eerste indruk die zij krijgen beslissend voor hun keuze om te blijven of verder de zoeken naar een andere kerk. De beslissing om van kerk te veranderen of op zoek te gaan naar een andere gemeente is niet alleen gebaseerd op het welkom dat hen werd bereid, maar ook afhankelijk van meer liturgische en theologische kwesties. Daarbij blijkt wel dat een warm welkom een eerste stap is voor het gevoel om bij de gemeenschap te horen en de basis om te starten met het integratieproces. Migrantten moeten wel eerst zelf begrip hebben van hun nieuwe omgeving, die immers heel anders of tegenovergesteld kan zijn aan wat ze gewend waren, om vervolgens na een verwelkoming een actieve rol op te pakken in de kerk.

FACTOREN ACHTER DE ACTIVERING VAN MIGRANTEN

Ten eerste valt op uit de onderzoeksgegevens dat er een relatie bestaat tussen de betrokkenheid van migranten in de kerk in hun land van herkomst en hun activiteiten in de kerk in het gastland. De geïnterviewden gaven aan dat er echter factoren zijn die hun participatie binnen de kerk en de maatschappij bevorderen of juist ontmoedigen. Zo wordt actieve participatie gestimuleerd door een verwelkomende omgeving die de nieuwkomers direct betreft bij de kerk(dienst) en buitenkerkelijke activiteiten. Aan de andere kant zorgt een koude ontvangst in combinatie met problemen om de taal te begrijpen ervoor dat actieve of zelfs passieve participatie van migranten wordt ontmoedigd. Wat wordt beschouwd als een "koude ontvangst" is echter grotendeels afhankelijk van cultuurverschillen en op de weg naar integratie is ook een rol weggelegd voor de migranten zelf. Tenslotte zijn de rechtspositie van migranten in het gastland en de immigratie- en integratiewetten ook van invloed op de mogelijkheden die iemand krijgt om actief op te treden in de kerk of de samenleving.

DE ROL VAN DE KERK VANUIT HET PERSPECTIEF VAN MIGRANTEN

Kerkelijke instituties kunnen een rol spelen bij de opvang van migranten. Uit de interviews is duidelijk gebleken dat de kerk fungeert als bruggenbouwer voor migranten. De kerk verbindt de oude en nieuwe werkelijkheid waarin zij leven. Kerken voorzien migranten van zowel spirituele als materiële stabiliteit. Binnen religieuze gemeenschappen is het mogelijk om banden aan te gaan die kunnen leiden tot vriendschap of het vinden van een baan. Migrantkerken dienen niet alleen om het religieuze leven uit het land van herkomst van migranten te continueren, maar ook van hun culturele identiteit. Dit geldt met name voor migrantkerken met een sterke etnische component. Migrantkerken en traditionele kerken kunnen verschillende rollen vervullen in het integratieproces van migranten. Dit is één van de redenen waarom sommige van de respondenten aangaven dat zij zowel een migrantkerk als een traditionele kerk bezochten. In sommige gevallen maakt een migrantkerk gebruik van het gebouw van een traditionele kerk voor hun erediensten en

nevenactiviteiten, maar dit leidt niet altijd tot werkelijke uitwisseling of communicatie tussenbeide.

DE ERVARING VAN INTEGRATIE

Uit de gegevens blijkt dat de ervaringen op het gebied van integratie verschillend zijn. Ze worden net zo goed beïnvloed door de houding van de migranten als door de culturele en politieke context van de gastmeenschappen. In het dagelijks leven worden migranten geconfronteerd met racisme, positieve of negatieve stereotypen en vooroordelen. Een zwaarwegende kwestie in de interviews was het risico om volledig afhankelijk te worden van de steun van de kerk of de maatschappij. Respondenten gaven ook aan dat het belangrijk is om 'elkaar te leren kennen' als cruciale stap om vooroordelen en stereotypen weg te nemen, waarbij de basis voor integratie wordt gelegd. Concluderend blijkt duidelijk dat de actieve participatie van migranten cruciaal is voor het bespoedigen van hun integratieproces in zowel kerken als de samenleving.

ENKELE CONCLUDERENDE OVERWEGINGEN

Vanuit de ervaringen van de migranten die werden geïnterviewd voor het MIRACLE project kunnen enkele bredere conclusies worden getrokken. Ten eerste is het van belang om te begrijpen welke plaats religie inneemt in het leven van migranten, zowel voor hun participatie in traditionele kerken als migrantenkerken. Ugba (2006) wees erop dat westerse manieren van godsdienstbelijdenis niet holistisch zijn, zoals in Afrika en andere delen van de wereld. Zelfs wanneer in Europa sprake is van religieuze invloed in het openbare leven, dan nog maken religie, theologie en geloof niet zo'n groot deel uit van het leven van gewone mensen als voor sommige migranten. Dit kan leiden tot misverstanden en problemen omdat hier meer op het spel staat dan simpelweg een andere uitleg van de liturgie of een verschil in theologische benadering. Het is echter ook van belang om in gedachten te houden dat het Christelijke landschap van Europa ook verdeeld is over verschillende kerken, gezindten en heikele geloofskwesties (sensitivities). Verder blijkt ook dat de visies op wat een holistische geloofsbenadering is en op welke manier die tot uiting moet komen ernstig beïnvloed worden door cultuur.

Ten tweede is migratie vaak een traumatische ervaring. Sommige van de geïnterviewden waren zelfs na jaren nog niet in staat om er gemakkelijk over te praten vanwege de pijnlijke herinneringen die het oproept. Kerken zijn vaak de eerste plek waar migranten naartoe trekken als zij eenmaal zijn aangekomen in hun nieuwe land. Ebaugh en Chafetz (2000) wezen erop dat de voordelen van de religieuze praktijk voor migranten niet alleen psychologisch zijn, maar dat kerken en religieuze gemeenschappen in het algemeen ook in de materiële behoeftes van migranten voorzien. Hirschman, die de Amerikaanse situatie bestudeerde, gelooft dat religie na de migratie zelfs een grotere rol speelt in het leven migranten dan daarvoor. 'De zekerheid van religieuze voorschriften verschaft een anker in een tijd waarin migranten al zoveel andere aspecten van hun leven en gebruiken moeten veranderen. Religieuze waarden geven ook ondersteuning aan andere traditionele overtuigingen en patronen zoals plichtsbetrachting tussen verschillende generaties, hiërarchie

tussen de seksen en andere verplichte familiegebruiken, die dreigen te worden aangepast aan de veronderstelde immorele Amerikaanse cultuur' (Hirschman, 2007:396).

Hiermee zijn we aangekomen bij het derde punt van deze beschouwing: het opnieuw opbouwen van het gevoel ergens thuis te horen. Hierboven is de rol die religie speelt voor en na iemands aankomst in een nieuw land reeds bediscussieerd. Handlin (1975) onderstreept daarbij dat religie voor migranten inderdaad kan worden beschouwd als een brug die de oude en de nieuwe omgeving met elkaar verbindt. Het is echter wel aannemelijk dat verschillende kerkstructuren de brug naar verschillende bestemmingen kunnen leiden. Putnam (2000) maakt onderscheid tussen sociaal kapitaal dat verbindt en sociaal kapitaal dat overbrugt: verbinden heeft te maken met de waarde die wordt gegeven aan sociale netwerken tussen homogene groepen mensen en overbruggen slaat op de waarde van sociale netwerken tussen sociaal heterogene groepen. Uit de interviews ontstaat een beeld van een parallellisme tussen migrantenkerken als verbindend sociaal kapitaal en traditionele kerken als overbruggend sociaal kapitaal. De keuze om lid te worden van een traditionele kerk kan overbruggend werken doordat het toegang verschaft tot diensten en netwerken die migranten bijstaan bij het integratieproces in de gastmaatschappij. Aan de andere kant kunnen migrantenkerken verbindend werken en een sterk gevoel geven van "thuishoren" waarbij religieuze en culturele banden worden versterkt zonder dat een sociaal netwerk buiten de migrantengemeenschap wordt opgebouwd.

Zo zwart-wit als hierboven geschetst is het echter niet. Er zijn namelijk zowel migranten- als traditionele kerken die erin slagen om tegelijk overbruggende en verbindende netwerken te bieden aan migranten. Uiteindelijk hangt veel af van de rol die individuen toeschrijven aan de kerk, het soort begrip dat mensen en kerken hanteren van integratie en het niveau van de actieve participatie van migranten. Om te eindigen waar we begonnen: kerken zijn een middel en een plaats voor integratie. Als middel fungeert iedere kerk echter anders; zelfs als kerken het eens zijn over het concept van integratie als tweerichtingsverkeer voeren zij in de praktijk soms andere acties uit om integratie te bevorderen, wat juist weer belemmerend is voor hun gezamenlijke integratie potentie migrant.

REFERENTIES

- Handlin, O. (1973) *The uprooted* (USA: Little Brown and Company).
- Hirschman, C. 'The role of religion in origins and adaptation of migrant groups' in A. Portes and J. DeWind (eds) (2007) *Rethinking Migration* (New York: Berghan Books).
- Levitt, P. (2009) *God Needs No Passport: Migrants and the Changing American Religious Landscape* (USA: New Press).
- Levitt, P. and Hejtmanek, J. (2009) 'Constructing religious life transnationally: Lessons from the U.S. experience' in P. Bramadat and M. Koenig *International Migration and the Governance of Religious Diversity* (Montreal: McGill-Queen's University Press).
- Putnam, R. D. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community* (New York: Simon and Schuster).
- Putnam, R. D. (2007) 'E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century' in *Scandinavian Policy Studies*, 30(2).
- Ugba, A. (2006) 'African Pentecostals in 21st Century Ireland', *Studies*, 95 (378): 163-173.
- Vogel, D. (2008) *Highly Active Migrants*, Frankfurt: Peter Lang.

AANBEVELINGEN VOOR ACTIEVE PARTICIPATIE

Olivia Bertelli

AANPASSING VAN DE METHODES AAN DE CONTEXT VAN KERKEN: BEWIJS UIT TEST-OEFENINGEN

Het doel van de WinAct cursussen was *Winning Migrants as Active Members* (migranten te winnen als actieve leden). De cursussen zijn ontwikkeld na het POLITIS onderzoeksproject⁹ op het gebied van politieke partijen en vakbonden. Het MIRACLE project heeft veel profijt gehad van de expertise van Norbert Cyrus en Beatrix Bauer, de opleiders van het WinAct project. Beatrix Bauer heeft bijgedragen door de cursusonderdelen (modules) van WinAct aan te passen aan de situatie van kerken en is ook als docent bij de workshops aanwezig geweest. Dit werd gecombineerd met de *Diversity and Dialogue* (Diversiteit en Dialoog) training die in Zweden werd ontwikkeld in de jaren '80 als middel tegen het opkomende racisme dat gepaard ging met de groei van de multiculturele samenleving.

De WinAct – MIRACLE methode biedt een praktisch hulpmiddel met betrekking tot *Being Church Together* met migranten- en zwarte kerken en kerken van etnische minderheden.

UITLEG VAN DE WINACT EN DIVERSITY AND DIALOGUE OPLEIDINGEN¹⁰

De WinAct methode was gebaseerd op een Europees netwerk van zeven instituten voor volwasseneneducatie en werd gefinancierd door het EU Socrates Grundtvig programma. Het vertaalde de resultaten van POLITIS naar een "train de trainer" programma om de actieve participatie van migranten te bevorderen. Een van de doelen van de WinAct methode was het opleiden van volwassen leraren om workshops te organiseren voor vertegenwoordigers van politieke partijen en vakbonden, zodat zij de burgerlijke en politieke integratie van migranten konden bevorderen.

Het *Diversity and Dialogue* trainingsprogramma is in 1980 ontwikkeld in Zweden om problemen op te lossen op het gebied van identiteit en verschillen. Het probeert de innerlijke houdingen en hardnekkige vooroordelen bloot te leggen die ten grondslag liggen aan discriminerend gedrag. Discriminatie kan betrekking hebben op geslacht, etniciteit, huidskleur, seksuele geaardheid of handicap. Conflicten vormen het studiemateriaal van de lessen. Alleen door zich bewust te zijn van de houdingen en emotionele factoren waarin onze ervaringen geworteld zijn, kan men leren om begrip en waardering te tonen voor de

⁹ <http://www.politis-europe.uni-oldenburg.de/>

¹⁰ De auteur wil Marja-Liisa Laihia en Norbert Cyrus bedanken voor de gedetailleerde informatie die zij beschikbaar hebben gesteld.

consequenties van het gedrag van zichzelf en de ander. Alleen als we deze inzichten diep onderhuids voelen, zullen ze langdurig en onder veranderende omstandigheden standhouden. Vanuit het perspectief van de externe waarnemer is het mogelijk om in te zien hoe simpel en gestereotypeerd de structuren van onze conflicten zijn, maar wanneer we zelf zijn betrokken in een conflict is het onmogelijk om ongestoord in een ivoren toren te blijven zitten. In het geval van betrokkenheid bij een conflict moeten we als het ware naar beneden komen en op straat als gelijke tegenstanders de chaos te lijf gaan. Hoe gedragen we ons dan? Vellen we een (negatief) oordeel? Trekken we ons terug? Of bouwen we iets op? Iedereen heeft zijn of haar eigen levensverhaal en achtergrond die zorgen voor een unieke kijk (perspectief) op de wereld die gerespecteerd moet worden. Wanneer we de conflicten tussen verschillende perspectieven beginnen te begrijpen, kunnen we inzien dat houdingen en behoeftes gevolgen hebben voor de manier waarop structuren worden opgebouwd. Door die gevolgen te wegen en te evalueren, kunnen we overeenstemming bereiken over de weg die we zouden moeten en kunnen nemen.

Beide methodes leggen de nadruk op twee hoofdbegrippen: diversiteit als bron van rijkdom en de noodzaak om samen een dialoog te voeren om van elkaar te leren, ervaringen en kennis uit te wisselen en conflicten op te lossen (en te voorkomen). In de WinAct – MIRACLE methodologie is participatie het sleutelwoord, waarbij nadruk wordt gelegd op de voordelen en uitdagingen van participatie en de houdingen die participatie kunnen voorkomen of juist bevorderen.

UITLEG VAN WINACT – MIRACLE

de kwestie van het aanwakkeren van dialoog en diversiteit terwijl je samen de Heer prijst heeft ons ertoe geleid ons af te vragen wat nu precies een verwelkomende kerk is en wat de rol is van kerkstructuren voor de omgang met participatie van nieuwkomers. Het gaat niet alleen om het beschouwen van de participatie van migranten in traditionele kerken, maar ook om de participatie van leden uit verschillende landen (inclusief het gastland) in migrantenkerken als een indicator van de openheid van een gemeente. Het MIRACLE project is gebaseerd op het idee dat integratie tweerichtingsverkeer is. Het is daarom van belang om zowel naar de participatie van migranten in traditionele kerken te kijken als naar de rol van migrantenkerken. Ook legt het project de nadruk op de belangrijke en uitdagende rol die is weggelegd voor oecumenische relaties tussen traditionele kerken en migrantenkerken bij het bevorderen van het integratieproces. Om de WinAct oefeningen, die oorspronkelijk werden ontworpen voor seculiere organisaties, te vertalen naar religieuze gemeenschappen hebben we geprobeerd de hoofdzaken te identificeren die moesten worden meegenomen in de methodologie. Er is behoefte aan een theologische beschouwing van het begrijpen en bevorderen van het idee van *Open Church* (Open Kerk), waarbij gelovigen afkomstig uit

andere delen van de wereld worden verwelkomd. De hoofdpunten die aanwezig zijn in de WinAct – MIRACLE methode zijn:

- ❖ het is belangrijk om een gastvrije en open gemeenschap te zijn zonder te proberen mensen te bekeren,
- ❖ het is belangrijk om verschillen te delen terwijl je actieve participatie aanmoedigt,
- ❖ de pogingen die worden ondernomen om een dagelijkse dialoog te bevorderen tussen verschillende tradities (zelfs binnen dezelfde religieuze stroming),
- ❖ de beschouwing van de structuur van kerken bij het integratie- en participatieproces.

In de laatste punten zitten enkele uitdagende problemen die te maken hebben met de toekomst van *Being Church Together*. Met name het laatste onderdeel legt de nadruk op de bijdrage van migranten aan de uitdrukking van geloof, de manier om te bidden, te geloven en samen de Heer te prijzen (terwijl het recht om het Evangelie te lezen en beluisteren in een taal naar keuze blijft gewaarborgd) en het verbeteren van de opleidingen voor priesters en kerkleiders (zowel migranten als autochtonen). Dit punt werpt ook de vraag op hoe het *Uniting in Diversity – Being one Church Together* (Verbinden door Diversiteit – Samen Kerk Zijn)-principe in werkelijkheid wordt gerealiseerd.

WinAct – MIRACLE volgt en probeert een aanpak te implementeren die daadwerkelijk participatief is en de leerling centraal stelt. De oefeningen die worden gepresenteerd in de verschillende onderdelen hebben als doel een collectief leerproces te initiëren waarbij rekening wordt gehouden met de ervaringen van de deelnemers. Deelnemers moeten al een behoorlijke kennis en expertise hebben met het onderwerp/probleem en bereid zijn om hun expertise te delen met andere deelnemers. De onderdelen bevatten groepswork, zaklantaarn-rondes, lezingen, werkelijkheidsbesef (*reality-check*), feedback, ronde tafelgesprekken, bijeenkomsten, activiteiten, discussies en veel meer; de docenten zullen de oefeningen kiezen naar gelang hun eigen kunnen en de samenstelling van de deelnemers en hun behoeftes. Het verdient aanbeveling dat een significant aantal deelnemers in iedere groep een migratieverleden heeft.

Win-Act – MIRACLE geeft docenten volwasseneducatie, gemeenschapsleiders, kerkleden en geestelijken een gereedschapskist om workshops mee in elkaar te zetten. Het opleidingsprogramma "WinAct – MIRACLE" stelt deelnemers in staat om workshops te ontwikkelen en te geven aan vrijwilligers en beroepskrachten van kerken in het land waar zij verblijven. Het maakt de deelnemers bekend met de WinAct – MIRACLE modules en leert hen hoe ze de modules kunnen aanpassen aan de specifieke situatie van een land. Om deze methode te gebruiken op lokaal niveau, bijvoorbeeld voor een training in een kerkgemeente

of gemeenschap, wordt sterk aangeraden om het volgende organisatorische model voor ogen te houden. Het is gebaseerd op “**wie, wat, waar en wanneer**”:

Wie zal deelnemen aan de workshop en wie gaat de workshop leiden? Een methode is zo geschikt als de persoon die hem gebruikt en de personen die hem ontvangen.

Wat is het zwaartepunt van de workshop? Wat is het beoogde doel ervan? De locatie van de workshop en de selectie van deelnemers heeft invloed op de belevingen en ervaringen (die in de workshop naar voren zullen komen) van het integratieproces, haar dynamiek en uitdagingen.

Waar vindt de workshop plaats? Dit zal in zeer sterke mate bepalen wie er deelneemt en wie niet, wat het hoofdonderwerp zal zijn en welke oefeningen zullen worden gebruikt. Het is van vitaal belang dat het thema van een bijeenkomst concreet verbonden is aan de ervaringen van de deelnemers. Een lokale workshop voor een gemeente zou lokale problemen van integratie en participatie op de agenda moeten hebben. Een nationale workshop zou juist moeten kijken naar nationale initiatieven, netwerken en structuren waarin mensen vanuit het hele land participeren. Een regionale of Europese workshop zou verschillende ervaringen moeten verzamelen en nieuwe richtlijnen of regels moeten formuleren die in diverse landen zouden kunnen worden ingevoerd.

Wanneer de workshop wordt aangeboden beïnvloedt ook wie er zal deelnemen. Een keuze voor het weekend of een doordeweekse dag bepaalt of er werkende mensen kunnen komen. Duurt de workshop drie uur of drie dagen? Het is belangrijk om een gestructureerde tijdsindeling in te plannen afhankelijk van het doel, de gewenste deelnemers en het beschikbare budget.

SUCCESVOLLE OEFENINGEN

Om de fenomenen integratie en actieve participatie, hun dynamiek en complexiteit te begrijpen is er een aantal oefeningen “**Maak de zin af...**” (actieve participatie is..., integratie is..., een open kerk is...). Het doel hiervan is om samen na te denken over woorden die een makkelijke, vaste of logische betekenis *lijken* te hebben. Tijdens de oefening zal duidelijk worden dat, afhankelijk van de gegeven definitie, er veel verschillende interpretaties zijn van één fenomeen of probleem en oplossingen voor een probleem. Alleen een gedeeld of gezamenlijk begrip van zo'n fenomeen of probleem zal echter leiden tot verdere ontwikkeling in een workshop. Deze oefeningen benadrukken verder dat zonder integratie geen participatie mogelijk is (en omgekeerd dat er zonder participatie geen integratie mogelijk is) en dat zowel autochtonen als migranten gelijke rechten hebben op participatie en integratie. Zoals een deelnemer zei: “als een autochtoon je niet laat integreren, dan kun je niet participeren en als een migrant niet wil integreren kan hij of zij ook niet participeren”.

Een van de onderwerpen ter discussie was de participatie van migranten in politieke partijen. Samen Kerk in Nederland heeft hierover een workshop van drie dagen georganiseerd waarbij verschillende politieke partijen aan één tafel zaten om mythes en stereotypes van de “anderen” op te helderen. Men was het erover eens dat je elkaar eerst moet leren kennen voordat je samen kan werken. Voor het eerst zaten in deze workshop mensen van politieke partijen en van kerken bij elkaar aan tafel en voor het eerst voerden zij een gesprek met elkaar in plaats van over elkaar. Een oefening, “perspectieven van migranten en autochtonen op traditie en cultuur” werd voor de WinAct – MIRACLE methode veranderd in **“migranten en autochtonen: verschillende manieren om te geloven en te bidden”**. Bij deze oefening werden twee kanten van *Uniting in Diversity* getoond. Zo waren er drie groepen in deze oefening: een migrantengroep, een groep autochtonen en een gemengde groep. De twee niet-gemengde groepen spraken voornamelijk over de andere groep en probeerden excuses te bedenken voor het gedrag van de ander. De gemengde groep was de enige groep waarin werd gesproken over feiten en de harde werkelijkheid.

Het visueel presenteren van statistieken is ook een manier om de gedachten te verzetten en is zeer bruikbaar in een workshop waarin discussie wordt aangemoedigd of de discussie in een andere richting wordt geleid. In de oefeningen **“inventarisatie van de participatie van migranten en autochtonen”** en **“de invloed van nationale en lokale structuren op de participatie van migranten”** werden statistische gegevens gebruikt ter bewustwording van de daadwerkelijke participatie op lokaal en nationaal niveau.

De verschillende **rollenspellen** en een onderdeel van de oefening **“omgaan met conflictsituaties in kerken”** zijn ontwikkeld op een manier die de dynamiek van onderlinge relaties binnen een groep meetbaar maakt (socio-metrie) en daarmee de problemen die worden aangepakt met de WinAct – MIRACLE methodes voor de deelnemers visualiseert. Als we aan dingen gewend raken in ons dagelijks leven (sleur) vergeten we vaak om die dingen in perspectief te plaatsen. In de economie heet dit “bedrijfsblindheid”. De oefeningen die onderlinge relaties binnen een groep meetbaar maken helpen om deze bedrijfsblindheid van ons af te schudden en de dingen in een ander licht, als het ware opnieuw, te beschouwen en de werkelijkheid te visualiseren. De rollenspellen en conflicten die worden nagespeeld in de workshops zijn overdreven, maar daardoor effectief: ze raken aan het hart van de zere plek en schudden ons als het ware wakker. Iedere situatie kan in een rollenspel worden nagespeeld, met inbreng van de deelnemers als acteurs.

Iedereen weet dat we ons niet altijd even begrijpelijk kunnen uitdrukken met woorden. De oefeningen “**poster maken**” zijn in het leven geroepen om persoonlijke expressie door middel van andere communicatiemiddelen mogelijk te maken. Deze oefeningen kunnen ook worden toegepast op ieder willekeurig onderwerp in een workshop. Visualisatie is een handig middel om ideeën mee vorm te geven. Een leuke bijkomstigheid is dat de posters later kunnen worden gebruikt als omslag van een brochure of nieuwsbrief, of kunnen worden geëxposeerd in de kerk.

Voor een goed en succesvol verloop van een workshop hebben we een “introductie” module ontwikkeld waarmee de trainer/workshopleider kennis maakt met degenen met wie hij de workshop doet en die hem of haar een goede oriëntatie op de groep geeft. De module

moeten steeds worden aangepast, zoals duidelijk werd in een workshop in Duitsland waar bleek dat de verwachtingen en het begrip van de gebeurtenissen voor aanvang van de workshop verschillend waren. De WinAct – MIRACLE methode is flexibel en biedt de mogelijkheid om verschillende onderdelen te combineren. De methode is ook gemakkelijk uit

te voeren op zowel lokaal als nationaal niveau, maar dient wel te worden aangepast afhankelijk van de interesses en behoeftes van de deelnemers. De rol van de workshopleider(s) is belangrijk bij de voorbereiding en de aanpassingen van de onderdelen die zullen worden gebruikt in een workshop. Ook tijdens de workshop is de rol van de workshopleider van belang: de oefeningen komen immers niet uit een kant-en-klare verpakking, maar van een mens. Het intermenselijke contact is een fundamentele eigenschap van de training.

FEEDBACK VAN DEELNEMERS

Er is maar weinig discussie over integratie in onze kerken.

Waar een wil is, is een weg naar samenwerking tussen migranten en autochtonen.

Als men samen een kerk wil zijn, kunnen de verschillende manieren om een samen een kerkdienst te houden beter worden beschouwd als een uitdaging dan als een probleem.

Segregatie wordt niet altijd veroorzaakt door discriminatie door autochtonen. De ijver van kerkleiders om hun mensen bijeen te houden (in etnische groepen) kan ook een behoorlijk obstakel zijn

Giselle

Actieve participatie is het hoofdthema, zowel in de kerkgemeenschappen als in de workshop. Ik vond het geweldig om samen kerkdiensten te plannen en samen te koken. Even iets heel anders doen kan mensen samenbinden. Het samen koken is één van mijn beste herinneringen!!!

Het kost tijd om naar elkaar te luisteren. Zeker als we uit verschillende achtergronden komen is geduld nodig om begrip voor elkaars situatie op te brengen.

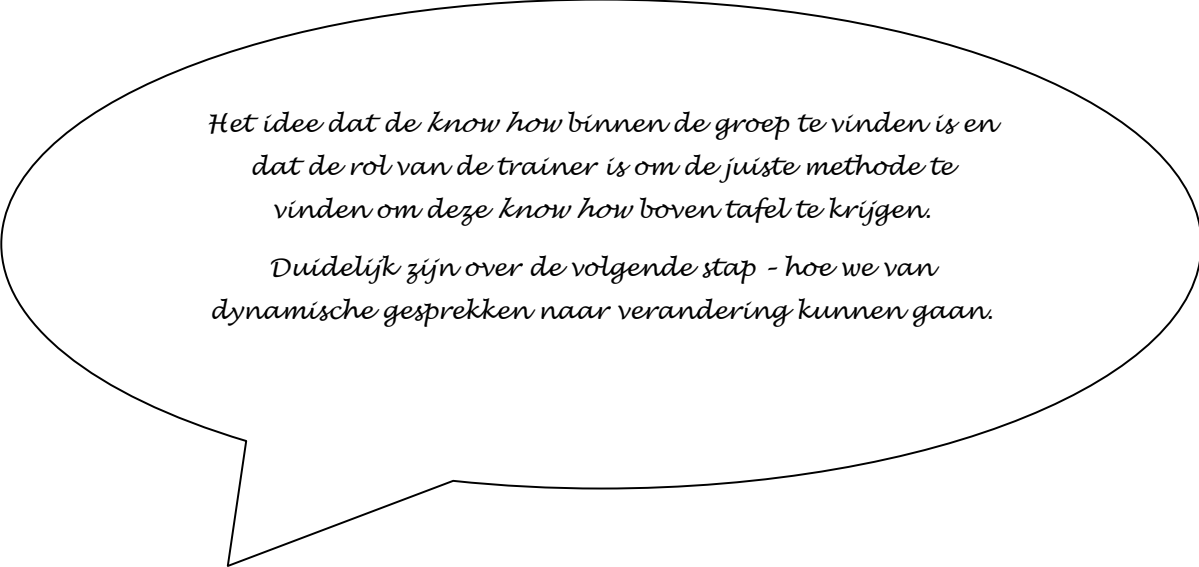
Signe

*Het belang van participatie
Integratie is een proces
Begrip is de sleutel tot communicatie
Integratie wordt gehinderd door
vooroordelen
Integratie is tweerichtingsverkeer*

Desalgen

*Het idee dat de know how binnen de groep te vinden is en
dat de rol van de trainer is om de juiste methode te
vinden om deze know how boven tafel te krijgen.
Duidelijk zijn over de volgende stap - hoe we van
dynamische gesprekken naar verandering kunnen gaan.*

Daniel

TIEN AANBEVELINGEN OM PROCESSEN VAN INTEGRATIE EN ACTIEVE PARTICIPATIE IN KERKEN TE BEVORDEREN

Olivia Bertelli

Het proces van integratie en actieve participatie van nieuwkomers heeft te maken met de structuur en de denkwijzen van de kerk die gelden voor al haar lidmaten. Dit proces kost tijd en inzet van mensen en moet voorzichtig worden gestructureerd op een manier waarop iedereen mee kan doen, zonder overwicht van sommige groepen mensen over andere.

Als resultaat van het MIRACLE project worden tien actiegebieden aanbevolen om deze processen te verbeteren. Deze aanbevelingen zijn niet volledig en uitputtend en ook niet geordend in chronologische volgorde. Deze acties zouden juist met enige mate van gelijktijdigheid moeten worden ondernomen:

1. Integratie realiseren als een tweerichtingsproces
2. Een verwelkomende houding bevorderen
3. Multiculturalisme introduceren bij activiteiten van de kerk
4. Sociale relaties tussen leden van de kerk verbeteren
5. Nadenken over de structuren, aspecten en houdingen van de kerk die actieve participatie beïnvloeden
6. De anderen achterna gaan
7. Dialoog starten over hoofdzaken
8. Conflicten binnen de kerk het hoofd bieden
9. Banden aangaan of verbeteren met verenigingen, migrantenkerken en traditionele kerken om *best practices* uit te wisselen
10. Gegevens verzamelen over de participatie in kerken

1. INTEGRATIE REALISEREN ALS EEN TWEERICHTINGSPROCES

Het concept van integratie als een proces in twee richtingen waar migranten en autochtonen wederzijds moeite in moeten steken, kan worden vertaald naar de context van kerken door te kijken naar de relaties tussen migranten en autochtonen in zowel traditionele kerken als migrantenkerken. Hiermee bedoelen we wederzijdse uitwisseling en kennis van elkaars cultuur, tradities en manieren om het geloof te belijden. Wederzijdse acceptatie, erkenning en gelijke rechten zijn vereisten voor het stimuleren van een vruchtbare uitwisseling. Om bruggen te bouwen tussen kerkleden moet je een platform creëren voor dialoog waar het idee van "Samen Kerk Zijn" in gezamenlijkheid wordt ontwikkeld en geïmplementeerd. Dit betekent helemaal niet dat de bestaande structuur volledig opnieuw beschouwd en op zijn kop moet worden gezet, maar veel meer dat er samen wordt nagedacht over bepaalde activiteiten, besluitvormingsprocessen, de manier waarop de gemeenschap wordt bestuurd etc. en dat dit soms kan worden geherformuleerd. De meest fundamentele eigenschappen van een kerk zullen en hoeven niet te worden veranderd vanwege een minderheid van nieuwkomers. Het proces van integratie en aanpassing van de kerk aan de nieuwe of andere wensen en behoeften van de gemeenschap is een subtiel en langdurig proces dat niet van de ene op de andere dag plaatsvindt. Er moet rekening worden gehouden met de verschillende ritmes waarmee zowel individuen als gemeenschappen het integratieproces ontwikkelen, zich een actieve rol toe-eigenen bij de veranderingen en zich op hun gemak voelen bij anderen. Conflicten kunnen worden vermeden als rekening wordt gehouden met zulke verschillende ritmes. Het veranderproces kan langer of korter duren afhankelijk van het rijpingsproces hiervoor bij de individuen op wie de veranderingen betrekking hebben. Als de tijd niet rijp is, kunnen conflicten en verzet ontstaan. Indien dit gebeurt is het raadzaam om externe hulp in te schakelen, zoals culturele- of conflictbemiddelaars. In ieder geval moet worden vermeden dat slechts een paar leden de verantwoordelijkheid nemen of krijgen om oplossingen te vinden en verzoening tot stand te brengen.

Hoe doe je dit?

- ❖ Het integratieproces is het resultaat van lokale initiatieven maar ook van gecoördineerde acties op landelijk niveau. Voor de ontwikkeling van *good practices* is het van belang om over helder systeem van regels, aanmoedigingsbeleid, strategieën en steun op nationaal niveau te beschikken. Lokale parochies en gemeentes hebben dan een solide fundering om hun activiteiten en projecten met betrekking tot integratie en actieve participatie op te baseren.
- ❖ Er is behoefte aan wederzijdse informatieuitwisseling. Om migranten weerbaarder en zelfverzekerder te maken is het van belang om ze te helpen om zelf het lokale en nationale burgerlijke, juridische en politieke systeem te begrijpen, te respecteren en ervan gebruik te maken. Het is ook belangrijk dat migranten verantwoordelijkheid delen met de lokale gemeenschap. Dat kan door mee te doen aan bestaande activiteiten (kerkelijke of bestuurlijke) en zelf een bijdrage te doen. Autochtonen zouden iedere vorm van racisme en discriminatie moeten bestrijden, of die nu

aanwezig is in lokale kerken of nationale instituten. Daarmee bevorderen ze gelijke rechten voor migranten en leren ze om van diversiteit een rijkdom te maken voor iedereen.

- ❖ Autochtonen en migranten zouden samen evenementen en activiteiten moeten organiseren die getuigen van een andere manier om een samenleving op te bouwen. Europese kerken hebben de taak om aan te tonen dat mensen in samenwerking een solidaire maatschappij kunnen opbouwen, om te beginnen met de kerkgemeenschap. Door gehoor te geven aan de bijbelse boodschap van naastenliefde en het verwelkomen van vreemden werken zij aan de eenheid van het volk van God, tegen sociale uitsluiting en discriminatie. Daarbij verrijken zij elkaar met een diversiteit van onschatbare waarde.
- ❖ Samen bouwen aan een nieuwe collectieve religieuze identiteit: beginnend bij acceptatie en erkenning van de individuele identiteit kunnen kerken integratie realiseren die daadwerkelijk twee richtingen uit gaat. Dit geschiedt door middel van het hermodelleren van een nieuwe collectieve identiteit die de optelsom is van de bijdrage van alle kerkleden samen. Iedereen laten meedoen in het integratieproces betekent dat je ieders identiteit respecteert en waardeert. Identiteit is hierbij een breed begrip dat slaat op culturele en religieuze achtergrond, ervaringen, wensen, verwachtingen, angsten en nog veel meer. Het opstarten van een veranderingsproces kost tijd, energie en inzet van mensen. Het gaat erom een kerk te ontwikkelen waarin alle leden zich thuis voelen. Het hermodelleren van een collectieve religieuze identiteit gaat om het ontwikkelen van een gedeelde visie op de kerk en de uitdrukking van het Christelijke geloof.

Om over na te denken:

- ❖ Welke stenen zou jij gebruiken om een brug voor integratie te bouwen? Wat betekenen die bouwstenen voor jou?
- ❖ Wat vind je eng aan integratie?
- ❖ Wat zijn de voor- en nadelen van meer diversiteit in de samenleving?
- ❖ Wat zou de overheid volgens jou moeten doen om integratie en actieve participatie te bevorderen, zowel in kerken als in de samenleving?
- ❖ Hoe gaat jouw kerk om met racisme en discriminatie?
- ❖ Is er wel eens sprake geweest van racisme en discriminatie in jouw kerk?
- ❖ Hoe ziet jouw visie op het Koninkrijk Gods eruit?

Handige oefeningen:

- ❖ Integratie is...
- ❖ Maak een poster over integratie
- ❖ Een open kerk is...
- ❖ Maak een poster over een open kerk
- ❖ Kansen en voordelen van grotere participatie in de samenleving
- ❖ Mijn kerk en de huidige reactie op migranten
- ❖ Breng een wonder (MIRACLE) tot stand: wees er zelf één!

2. EEN VERWELKOMENDE HOUDING BEVORDEREN

Het wordt alom als een positieve daad beschouwd om iemand die ergens nieuw is en voor het eerst komt kijken warm welkom te heten. Hierdoor voelt de nieuwkomer zich welkom binnen de geloofsgemeenschap. Hij of zij ervaart misschien een gevoel van saamhorigheid onder alle kerkleden. Aan de ene kant getuigt een welkom van een aardige en vrije houding, maar aan de andere kant geeft het ook heel duidelijk aan dat iemand nieuw is en nog geen onderdeel uitmaakt van de gemeenschap. Toch staat een warm welkom voor de openheid van de kerkgemeenschap en het belang dat wordt gehecht aan ieder schaap in het huis van God waar ook degene die het laatst arriveert, als mede-Christen, de aandacht van de gemeenschap verdient. Let wel op dat **een verwelkomende benadering langer duurt dan de eerste dag dat de nieuwkomer aanwezig is. Het laat zich zien als een manier om menselijke relaties te structureren en om iedereen deel uit te laten maken van dezelfde gemeenschap en daaraan te laten bijdragen met zijn of haar eigen capaciteiten.**

Hoe doe je dit?

- ❖ Uit de workshops is gebleken dat veel kerkgemeenschappen in Europa hun eigen gewoonte hebben ontwikkeld op het gebied van verwelkomde en open houding. Toch zijn er nog veel gemeenschappen die hun houding nog moeten bepalen.
- ❖ Stel een **welkomstcomité** in. Hierin nemen verschillende kerkleden plaats op vrijwillige basis, zowel vrouwen, mannen, ouderen en jongeren. Zij kunnen onderling afspreken dat er bijvoorbeeld iedere zondag twee van hen bij de kerkdeuren staan en mensen verwelkomen met een vriendelijk woord, hen de Bijbel uitreiken en/of het gezangenboek of de liturgie. Zodra er een nieuwkomer binnenkomt kunnen de vrijwilligers hem of haar begroeten en verwelkomen als nieuwkomer. Het is in dit stadium niet nodig om een gesprek aan te gaan over wie de nieuwkomer is, wat hij of zij wil, waar hij of zij vandaan komt, tot welke kerk hij of zij behoort etc. Een simpel "welkom" en de vraag of ergens hulp bij gewenst is, bijvoorbeeld bij de taal, is voldoende. Om met taalproblemen om te gaan kan de nieuwkomer naast iemand

worden gezet die zijn of haar taal spreekt. Als dit niet kan, is het belangrijk om de nieuwkomer toch duidelijk te maken dat hij of zij in Gods huis is, waar ieder mens gelijk wordt behandeld en waar hij of zij met anderen de Heer kan prijzen.

- ❖ Vraag de nieuwkomer om zichzelf voor te stellen aan het einde van een dienst, bijvoorbeeld wanneer algemeen nieuws uit de gemeenschap wordt aangekondigd. Hierbij krijgen nieuwelingen de gelegenheid om te vertellen wie ze zijn, waar ze vandaan komen en hoe ze terecht zijn gekomen bij deze specifieke kerk.
- ❖ Organiseer een moment na de dienst waarbij een drankje kan worden genuttigd en knoop een praatje aan met de nieuwkomers. Nodig ze uit om mee te doen aan activiteiten of om zelf een bijeenkomst te organiseren.
- ❖ Bezoek andere kerken en praat over de ervaringen met het verwelkomen van nieuwe leden. Zo kun je van elkaar leren.

Om over na te denken:

De eerste indruk die mensen van elkaar hebben is vaak bepalend voor hun relatie. De meeste mensen glimlachen bij een eerste ontmoeting. Anderen geven elkaar een hand of kussen elkaar op de wangen, terwijl weer anderen alleen hallo zeggen. Hoe je iemand ook begroet, iedereen wil een goede indruk maken. Voor veel mensen en in veel culturen is iemands naam een belangrijke identiteitsbepalende factor; het is dus van belang om jezelf voor te stellen en de ander ook om zijn of haar naam te vragen.

- ❖ Hoe presenteren wij onszelf aan nieuwkomers?
- ❖ Wat vinden we het belangrijkste kenmerk van iemand die nieuw is in de lokale kerkgemeenschap (gezindte, land van herkomst, taalvaardigheid, sociale status etc.)?
- ❖ Hoe bevorderen we een open en verwelkomende houding bij de leden van onze kerk? Hoe communiceren we naar de rest van de wereld dat onze kerk een verwelkomende geloofsgemeenschap is?

Handige oefeningen:

- ❖ Rollenspel "eerste ontmoeting"
- ❖ Een open kerk is...
- ❖ Maak een poster over een open kerk

3. MULTICULTURALISME INTRODUCEREN BIJ ACTIVITEITEN VAN DE KERK

De letters van "MIRACLE" staan voor *Models of Integration through Religion, activation, Cultural Learning and Exchange*. Dit betekent dat Integratie kan worden bewerkstelligd door Religie, Activatie, maar ook door Cultuureducatie en –uitwisseling. Een voorwaarde voor actieve participatie is dat mensen elkaar kennen, dat ze hun ervaringen, verhalen, kennis en kunde met elkaar delen en dat ze van elkaar leren. Je zou kunnen zeggen dat vrienden van onschatbare waarde zijn. Het proces van wederzijds van elkaar leren in de context van een kerk heeft als zeer voordelig uitgangspunt dat alle gelovigen dezelfde basis delen: de Bijbel en de weg van het geloof. Beide aspecten zijn van belang voor de spirituele dimensie en het spirituele leven dat ten grondslag ligt aan de identiteit van de gelovigen. Om een geloofsgemeenschap op te bouwen die zijn rijkdom haalt uit diversiteit, is het noodzakelijk om te beginnen met het vaststellen en overdenken van de zaken die gelovigen uit verschillende landen gemeen hebben. Binnen de evangelische kerk is de verleiding vaak groot om je verschillen uit te vergroten om een bepaalde stroming te definiëren. Verschillen zijn ook inderdaad van belang; zij maken dat iedereen een specifiek en uniek mens is en dat iedere kerkgemeente specifiek en uniek is. Voor de kennismaking met "de ander" is het echter van belang om te onderscheiden welke overeenkomsten en gemeenschappelijke aspecten zijn geworteld in Gods Woord en welke verschillen worden veroorzaakt door culturele en historische factoren.

Hoe doe je dit?

- ❖ Laat gebeden voordragen in de verschillende talen die zijn vertegenwoordigd in de gemeente. Als er maar één persoon is met een andere moedertaal dan de rest van de gemeente wil hij of zij misschien wel eens een gebed voordragen in zijn of haar eigen taal. Dit draagt ertoe bij dat deze persoon zich geaccepteerd voelt in de gemeenschap en het geeft de andere leden de kans om het Woord van God in al haar schoonheid te vernemen in een andere taal. Aangezien iedereen het recht heeft om het Evangelie in zijn of haar moedertaal te horen, kunnen de anderen de Bijbelpassage die wordt voorgedragen ook lezen in hun eigen bijbels.
- ❖ Nieuwe kerkleden uit het buitenland kunnen een aantal gezangen, liederen of gebeden in hun taal aanleren aan de rest van de gemeente. Zo zou je iedere zondag een gezang in een vreemde taal – die van de nieuwkomer(s) of van andere leden van de kerk – kunnen zingen. Op deze wijze **leren niet alleen migranten de taal van hun nieuwe land, maar wordt de gemeenschap ook verrijkt met diversiteit en een nieuwe ervaring waarvan mensen kunnen leren. Zo is integratie daadwerkelijk tweerichtingsverkeer.**
- ❖ **Organiseer multiculturele of interculturele kerkelijke activiteiten.** Bijbelgroepjes, zondagsschool, catechismus, evenementen, bijeenkomsten en andere activiteiten die

in of door de kerkgemeenschap worden georganiseerd, lenen zich uitstekend voor een interculturele aanpak waarbij men kan leren van anderen en gestimuleerd kan worden om meer activiteiten te organiseren waarbij wederzijdse uitwisseling plaatsvindt. Veel kerkgemeentes hebben een maandelijkse interculturele dienst waarin de Bijbel wordt voorgelezen in verschillende talen. Andere gemeentes organiseren bijvoorbeeld interculturele bijbelklasjes waaraan mensen met verschillende nationaliteiten meedoen en waarin onder leiding van de voorganger of een theoloog de heilige schrift wordt bestudeerd. In zo'n groep kan het beste de lokale taal worden gebruikt zodat iedereen in staat is om de les te volgen.

- ❖ **Afwisselende rollen spelen in de kerkdienst** tussen en met de gevestigde leden is een effectieve en veelgebruikte manier gebleken om migranten het gevoel te geven dat ze meetellen en meedoen. Zo zou iemand niet alleen kunnen leiden in gebed, maar ook kunnen zingen in het koor of groepsactiviteiten kunnen organiseren (voor jongeren, vrouwen, voor thuisbezoeken of oecumenische relaties). Migrantten kunnen daadwerkelijk een brug zijn tussen hun etnische gemeenschappen en de lokale samenleving en hun bijdrage aan de kerkgemeenschap moet daarom meer gewaardeerd worden.

Om over na te denken:

Kerken hebben vaak ingesleten gewoontes op het gebied van de planning van hun activiteiten en de indeling van de kerkdienst. Sommige deelnemers aan de MIRACLE workshops wezen er echter op dat de Bijbel geen restricties legt op de verschillende muziekinstrumenten die mogen worden bespeeld (in de Bijbel komen zelfs meer instrumenten voor dan die tegenwoordig in kerken worden bespeeld), het aantal gebeden voor anderen of de regels met betrekking tot de collecte. In een MIRACLE workshop vond een discussie plaats over de flexibiliteit van de gebruikte liturgie. De workshopleider suggereerde aan de deelnemers om in hun eigen kerk een studiebijeenkomst te organiseren over de liturgie om te achterhalen waarom sommige onderdelen zijn opgenomen en waarom ze in een bepaalde volgorde staan. Terwijl sommige liturgische elementen niet mogen veranderd, kunnen er best onderdelen zijn die zouden kunnen aangepast.

- ❖ Hoe ziet een kerkdienst in jouw kerk eruit? Waarom ziet de dienst er zo uit?
- ❖ Hoe ziet de dienst eruit bij anderen?
- ❖ Wat is de functie ervan in andere landen? En in andere kerken?
- ❖ Wat zijn de verschillen en overeenkomsten?
- ❖ Hoe zou jij de dienst willen verrijken en wat zou je willen veranderen?

Het is van belang om begrip te hebben voor de manier waarop een gemeente en haar leden de spirituele dimensie van de kerkdienst beleven en om daarbij oog te hebben voor hun afkomst, oorspronkelijke religieuze stroming en tradities. In sommige gevallen is een

verandering in de liturgie alleen mogelijk nadat door oecumenische dialoog een overeenkomst is bereikt tussen verschillende kerkelijke stromingen. Sommige stromingen zijn echter flexibeler met hun liturgie dan anderen en zij staan ook meer open voor elementen uit andere tradities. Het is belangrijk om in de kerkdienst het geloof in de eenheid van de Kerk op te nemen zoals het ook in het Christelijke geloof is vervat. Geen enkele kerk kan in zijn eentje de ware kerk van God zijn; het concept van Samen Kerk zijn als het volk van God is diep geworteld in de boodschap van de Bijbel.

Handige oefeningen:

- ❖ De toren van Babel – hoe je samen kunt eren en bidden (taaloefening)
- ❖ Migranten en Autochtonen: verschillende manieren om te bidden en geloven?
- ❖ Rollenspel – in de bijbelklas
- ❖ Rollenspel – het plannen van een oecumenische kerkdienst

4. SOCIALE RELATIES TUSSEN LEDEN VAN DE KERK VERBETEREN

Elkaar leren kennen is niet alleen een kwestie van het delen van geloof, maar ook van het leren kennen van de persoon zelf. Het is van belang om het kerkelijke leven zodanig te structureren dat alle leden hun ervaringen kunnen delen en kunnen bijdragen met hun verschillende capaciteiten en mogelijkheden. Om actieve participatie te stimuleren moet je beginnen met het verbeteren van de sociale relaties. Nieuwkomers moeten deel (gaan) uitmaken van de gemeenschap en aanvoelen dat ze onderdeel zijn van Gods gemeenschap wanneer ze lokale kerkdiensten bijwonen.

Hoe doe je dit?

- ❖ Lokale kerkgemeentes zijn goed in het organiseren van allerlei sociale gebeurtenissen en bijeenkomsten. Zulke bijeenkomsten zijn de ideale plaats om de inbreng van migranten en nieuwkomers te waarderen en om hun sociale positie en acceptatie binnen de gemeenschap te verbeteren.
- ❖ Bij een gezamenlijke maaltijd kunnen nieuwkomers samen met de gebruikelijk koks de maaltijd bereiden. Hierbij kunnen de nieuwkomers laten zien hoe je traditionele gerechten uit hun land van herkomst kookt, maar ook iets leren over en proeven van de lokale streekgerechten.
- ❖ Organiseer activiteiten waarbij je een normale kerkgebeurtenis combineert met een onderdeel waarbij de gemeenschap iets kan leren van de cultuur van de nieuwkomers. Na een bijbelstudie is het leuk om samen verschillende gerechten te proeven. **Nieuwkomers moeten wel betrokken worden bij en bijdragen aan beide onderdelen van het programma**, dus zowel de bijbelstudie als het koken van traditionele gerechten. Zo'n evenement kan ook heel goed worden georganiseerd in samenwerking met een andere lokale kerken en migrantenkerken, bijvoorbeeld in combinatie met

een debat over een sociale of theologische kwestie, een filmvertoning of een andere speciale gelegenheid. Elk van deze activiteiten moet wel worden gestructureerd in twee delen waarbij de migranten de ruimte krijgen om specifieke elementen van hun culturele tradities te laten zien. Alleen samen koken is niet zaligmakend en sociale relaties moeten niet alleen hierop worden gebaseerd; veel te vaak is de enige inbreng van migranten in de vorm van een etnisch of cultureel tintje aan een evenement, zoals koken, zingen of dansen.

- ❖ **De verwording van de bijdrage van migranten tot folkloristische rollen en aspecten staat mijlenver weg van het opstarten van een proces van wederzijdse integratie.** Migranten moeten actief deel gaan uitmaken van de geloofsgemeenschap en daarbij moeten zij ruimte krijgen om het geloof te belijden op hun eigen manier en met hun eigen gebruiken en tradities. Het is van belang om ze te betrekken bij iedere dimensie van de kerk en op alle niveaus. Het is niet voldoende om ze een rol te geven bij de Pinksterviering (als bijbellezingen in verschillende talen handig uitkomen) of de Kerstviering (als we ons verplicht voelen om mensen te helpen). Migranten zijn hier niet alleen om lege kerkbanken te vullen en contributie te betalen. Zoals bij ieder mens en iedere gelovige moet de aandacht worden gericht op de sociale en menselijke ontwikkeling die alleen mogelijk is als iedereen meewerkt.

Om over na te denken:

- ❖ Welke sociale activiteiten worden in mijn kerk georganiseerd?
- ❖ Voor wie zijn die activiteiten bedoeld en hoe zijn ze vormgegeven?
- ❖ Wat zou je veranderen en hoe zou je ze anders vormgeven?
- ❖ Is er een jongerenorganisatie binnen jouw kerk? Wat voor activiteiten onderneemt die?
- ❖ Is er een vrouwenorganisatie binnen jouw kerk? Wat voor activiteiten onderneemt die?
- ❖ Zijn er activiteiten die in de laatste jaren zijn veranderd en een meer interculturele dimensie en aanpak hebben gekregen?
- ❖ Hoe gaat jouw kerk om met interculturele vraagstukken?

Handige oefeningen:

- ❖ Een open kerk is...
- ❖ Integratie is...
- ❖ Maak een poster over een open kerk
- ❖ Maak een poster over activiteiten die bijdragen aan integratie in jouw kerk
- ❖ Praktijken en acties om integratie en participatie te bevorderen en om een oecumenische dialoog tussen traditionele kerken en migrantenkerken te verbeteren.

5. NADENKEN OVER DE STRUCTUREN, ASPECTEN EN HOUDINGEN VAN DE KERK DIE ACTIEVE PARTICIPATIE BEÏNVLOEDEN

Uit de workshops bleek dat de aanwezigheid van charismatische personen in de kerk van fundamenteel belang is voor het bevorderen van actieve participatie van migranten en om het integratieproces op gang te brengen. Toch is de structuur van de kerk de voornaamste variabele waarvan de actieve participatie en sociale inclusiviteit van migranten afhankelijk is. Een en dezelfde aspecten kunnen actieve participatie zowel bevorderen als belemmeren, afhankelijk van de toegang die een individu ertoe heeft. De hoofdstructuren die de actieve betrokkenheid van kerkleden bepalen zijn:

- ❖ **Voorwaarden om lidmaat te worden:** om mee te mogen stemmen, mee te mogen dingen naar kerkposten en het gevoel te hebben volledig een mede-Christen te zijn in de meerderheid van de Europese kerken, moet een gelovige officieel zijn geregistreerd als lidmaat van de kerk. Hiervoor gelden een aantal voorwaarden waaraan niet altijd makkelijk valt te voldoen, zeker niet als migrant.
- ❖ **Taal:** de kwestie taalvaardigheid is uitvoerig besproken in de workshops. Migrant uit de voormalige kolonies van Frankrijk, Engeland en Nederland die naar het land van de voormalige kolonisator zijn getrokken, ondervonden bijvoorbeeld veel verschillende problemen bij het integratieproces ondanks hun redelijke tot perfecte kennis van de taal van het gastland. Zelfs zonder taalbarrière werden zij niet verwelkomd in traditionele kerken en kregen zij de uitnodiging om bij een migrantenkerk met banden met hun thuisland te gaan. Dit benadrukt het feit dat communicatie meer is dan alleen taalvaardigheid. Ondanks dat het algemeen aanvaard is dat kennis van de taal van een samenleving van vitaal belang is om actief te kunnen participeren, zijn taaleisen soms gebruikt om migranten uit te sluiten van participatie. Door de ervaringen opgedaan in het MIRACLE project, willen wij daarom een andere aanpak voorstellen om met taalproblemen om te gaan door te zoeken naar manieren om het gebruik van verschillende talen te leren waarderen. Een andere manier om met taal om te gaan zien we in Nederland. Sinds na verloop van tijd de nakomelingen van de tweede en derde generatie de meerderheid zijn gaan uitmaken in migrantenkerken in Nederland, hebben zij de lokale taal ingevoerd als de hoofdtaal van kerkdiensten en kerkelijke activiteiten. Om toch nieuwe migranten uit het land van herkomst te blijven verwelkomen, hebben zij gekozen voor simultane vertaling (met projectoren en gefluisterde vertaling) in de taal van het land van herkomst van hun familie. Dit is niet geheel nieuw en veel migrantenkerken, maar ook traditionele kerken, houden diensten in de moedertaal (voor de traditionele kerken is dit meestal de lokale taal) en gebruiken een projector en/of gefluisterde vertaling in de talen van de leden van de kerk (Engels, Frans, Russisch, etc.). In het hierboven genoemde voorbeeld van Nederland werd het besluit om dit te doen genomen door migranten op zoek naar verandering. Dit werpt de vraag op of hun specifieke kerk nog wel een "migrantenkerk" zou moeten worden genoemd.

- ❖ **Kerkdiensten:** een gevoelig onderwerp omdat de opbouw van de kerkdienst voor veel Christenen beïnvloedt en weerspiegelt hoe de gemeenschap haar geloof uitdrukt. Cultureel erfgoed en antropologische houdingen bepalen verschillende aspecten van de uitdrukking van godvruchtigheid zoals die wordt ervaren door de gelovigen. Het is niet eenvoudig om dit te veranderen of om er nieuwe aspecten in aan te brengen, maar we moeten ons wel realiseren dat de planning en organisatie van de dienst, de keuze van gezangen en muziek, soms onbewuste “gereserveerde” plaatsverdeling in de kerkbanken en specifieke gedragingen van de leden, elementen zijn die nieuwkomers kunnen buitensluiten. Heroverwegen en hermodelleren van de liturgie is een manier om integratie binnen kerken te bevorderen, maar niet de enige manier. Een kleine verandering van sommige aspecten van de dienst kan er al voor zorgen dat verschillende gewoontes en tradities van geloofsuitdrukking samenkomen. Een voorbeeld: toen een lokale traditionele kerkgemeente te maken kreeg met de instroom van migranten werd het noodzakelijk om de structuur van de dienst onder de loep te nemen en te bediscussiëren. De gemeenschap heeft een commissie ingesteld die het verloop van de dienst zou herzien om de verschillende culturen samen op te laten trekken. Iedere drie maanden werd de dienst aangepast, gewijzigd en herzien en na twee jaar waren autochtonen en migranten op dezelfde wijze en op hetzelfde niveau betrokken bij de diensten. In het begin liepen er wel wat mensen weg, maar deze ervaring is een van de *best practices* geworden van Europa. De dienst duurt nu twee uur en wordt gevoerd in de lokale taal en er is een vertaling in twee of meer talen met behulp van projectoren en folders. Bovendien hebben de autochtonen enkele gezangen uit de traditie van de migranten geleerd en andersom. Migrantendienen als diaken, docent van de zondagsschool en als lid van de kerkenraad: migranten en autochtonen werken zij aan zij aan de opbouw van een nieuwe kerk.
- ❖ **De rol in kerkelijke activiteiten:** voor een verbetering van de sociale verhoudingen tussen kerkleden zijn activiteiten die worden georganiseerd door de lokale gemeente goed voor het versterken van de integratie en actieve participatie van migranten. Het nemen of toebedeeld krijgen van een actieve rol is op zichzelf al participatie, maar ook een factor die actieve participatie stimuleert. Om dit proces te stimuleren is het nodig om te weten wat nieuwkomers willen en waar ze goed in zijn en ze vervolgens een rol te geven die bij ze past. Een aantal voorbeelden van rollen die zeer belangrijk werden gevonden om zich geaccepteerd en erkend te voelen in de gemeenschap zijn: bestuurder van het kerkbusje dat op zondag gelovigen ophaalt, het koor begeleiden of erin zingen, bijbellezen, lesgeven op de zondagsschool, meedoen in kerkelijke vrouwen- of jongerenverenigingen of lid zijn van het welkomstcomité. Het meedoen aan en een zichtbare rol hebben in een of meerdere activiteiten van de kerk is een belangrijk teken van goede samenwerking. Om goede relaties te krijgen tussen nieuwkomers en gevestigde kerkleden, van wie de cultuur en tradities ook niet moeten worden vergeten, is het van fundamentele waarde om de identiteit van nieuwkomers te accepteren. Het startsein voor integratie in twee richtingen is het (h)erkennen van de geldigheid en het belang van het culturele en religieuze erfgoed

dat ligt besloten in de identiteit van beide groepen. **Zonder wederzijdse acceptatie en erkenning is het onmogelijk om integratie en actieve participatie op een goede manier te realiseren.**

Om over na te denken:

Naast de specifieke kerkelijke instituten en structuren zijn er nog vele andere aspecten van belang en van invloed op het integratie- en participatieproces. Hierboven zijn alleen de drie hoofdaspecten genoemd die naar voren kwamen als de meest voorkomende bij de zes partnerorganisaties van het MIRACLE project, ongeacht de verschillende nationale en confessionele context.

- ❖ Wat zijn de belangrijkste structuren binnen jouw kerk?
- ❖ Welke structuren bevorderen actieve participatie? Welke verhinderen het?
- ❖ Waarom is het belangrijk dat iedereen actief meedoet in de kerk? En in de samenleving?
- ❖ Wat zijn de voordelen van actieve participatie in de samenleving?
- ❖ Ben je je bewust van de besluiten die worden genomen in jouw kerk? Heb je hier invloed op? Zo ja, op welke manier?
- ❖ Hoe geef je vervolg aan de activiteiten die in jouw kerk worden georganiseerd?
- ❖ Wat is jouw rol in het besluitvormingsproces en de activiteiten binnen jouw kerk?

Handige oefeningen:

- ❖ Actieve participatie is...
- ❖ Maak een poster over actieve participatie
- ❖ Participatie beschouwen/beoordelen op landelijk niveau
- ❖ Kansen en voordelen van bredere participatie in de samenleving
- ❖ Een lijst opstellen van de participatie van migranten en autochtonen
- ❖ Drie aspecten/structuren die actieve participatie in jouw kerk bevorderen/verhinderen
- ❖ Beoordeling van de participatie van migranten en autochtonen in jouw land
- ❖ Landelijke en lokale structuren die invloed hebben op de participatie van migranten
- ❖ Gebruiken en acties die integratie en participatie bevorderen en de oecumenische dialoog tussen traditionele kerken en migrantenkerken verbeteren.

6. DE ANDEREN ACHTERNA GAAN

Sommige lokale kerkgemeentes, vooral in kleine dorpen op het platteland, hebben geen leden die afkomstig zijn uit het buitenland. Voor hen lijkt de kwestie van de participatie van migranten irrelevant. Aan de andere kant zijn er ook migrantenkerken zonder autochtonen onder hun leden en gericht op één etnische gemeenschap, die het niet nodig vinden om zich open te stellen voor de lokale maatschappij. In beide gevallen tonen zij desinteresse voor "de ander". Toch vonden (in het project) de leden van deze gemeentes de kwestie van integratie en vooral Samen Kerk Zijn erg interessant. Het werd beschouwd als een grote uitdaging om een open kerk op te bouwen, een kerk die er is voor de mensen van God en waar mede-Christenen ongeacht hun herkomst kunnen samenkomen. In deze gevallen is het beter om eerst eens andere kerkgemeentes te leren kennen, bijvoorbeeld door oecumenische relaties tussen traditionele- en migrantenkerken in dezelfde streek te verbeteren, dan om meteen te starten met acties gericht op de openheid van en verwelkoming binnen de kerk.

Hoe doe je dit?

- ❖ **Organiseer een bezoek** aan een lokale traditionele kerk/migrantkerk en moedig ontmoetingen aan tussen gemeentes waarin verschillende culturen vertegenwoordigd zijn;
- ❖ Zorg voor **samenwerking tussen kerken met verschillende culturele achtergronden** op het gebied van oecumenische gebeden en kerkdiensten, bijbelstudie, zingen etc.;
- ❖ Bevorder de **opleiding van voorgangers, pastoors, diakenen en kerkleden** op het gebied van interculturele en inter-religiositeit;
- ❖ Zoek hulp van een **culturele bemiddelaar** en organiseer een training over methodes om interculturele bruggen te bouwen in de kerk;
- ❖ **Verwelkom vreemdelingen, zoals de Bijbelse boodschap voorschrijft;**
- ❖ Houd **theologische beschouwingen** over immigratie;
- ❖ **Neem contact op met hulporganisaties** voor etnische minderheden en migranten en bied aan om pastorale zorg en spirituele steun te bieden;
- ❖ Ondersteun en bevorder initiatieven **tegen racisme en sociale uitsluiting;**
- ❖ Ga eens na of de activiteiten van de kerk eigenlijk wel bevorderlijk zijn voor de participatie van de lokale gemeenschap.

Om over na te denken:

Tijdens een van de workshops in Italië kregen de deelnemers de kans om een klein dorpje te bezoeken in een gebied waar veel migranten naartoe komen en waar een groot deel van de bevolking bestaat uit migranten. Migrant maken daar tegenwoordig het grootste deel uit

van de beroepsbevolking en zijn overal in het publieke leven zichtbaar. De lokale kerk ligt op een berg die vanuit de wijde omgeving te zien is. De leden van deze kerk waren allemaal bekeerlingen in die zin dat deze regio van oudsher geen evangelische kerk kent. Ook al zijn veel van de migranten in het dorp van dezelfde stroming, zij waren niet betrokken bij de lokale kerk. Andersom wisten de kerkleden bijna niets over het bestaan van de weinige migrantenkerken.

- ❖ Blijven migranten vaak onzichtbaar? Waarom?
- ❖ Zijn autochtonen bereid/niet bereid om lid te worden van migrantenkerken? Waarom (niet)?

Handige oefeningen:

- ❖ Integratie is...
- ❖ Een open kerk is...
- ❖ Kansen en voordelen van bredere participatie van migranten in de samenleving
- ❖ Beoordeling van de participatie van migranten en autochtonen in jouw land
- ❖ Mijn kerk en de huidige reactie op migranten
- ❖ Gebruiken en acties die integratie en participatie bevorderen en de oecumenische dialoog tussen traditionele kerken en migrantenkerken verbeteren.

7. DIALOOG STARTEN OVER HOOFDZAKEN

Een oecumenische relatie aangaan tussen traditionele- en migrantenkerken betekent het hoofd bieden aan gevoelige onderwerpen waarover niet snel overeenstemming wordt bereikt. Uit de workshops van het MIRACLE project bleken enkele kwesties kritiek te zijn: de rol van de kinderen van migranten die de leiding in migrantenkerken overnemen, genezingspraktijken, de erkenning en de rol van de kerkleider, de rolverdeling tussen vrouwen en mannen, machtsverhoudingen- en balans, en homoseksualiteit. Deze kwesties werden beschouwd als een bron van verdeling tussen traditionele- en migrantenkerken, maar we moeten niet vergeten dat dezelfde kwesties ook de gemoederen bezighouden tussen traditionele kerken onderling (of tussen de verschillende stromingen) en tussen of binnen migrantenkerken. Er zijn bijvoorbeeld migrantenkerken met vrouwelijke voorgangers en traditionele kerken die homoseksualiteit als een afwijking zien en omgekeerd. Binnen veel Protestantse kerken zijn kwesties van gelijkheid tussen de seksen en vrouwen als kerkleiders de afgelopen eeuw fel bediscussieerd en sinds kort beschouwd en gepromoot door synodes en kerkconcilies. Toch blijven de verschillen van mening tussen de kerken nog steeds grote obstakels voor oecumenische relaties en dialoog tussen de gezindten. Het is daarom weinig verrassend dat deze kwesties ook geen gemakkelijk onderwerp zijn in de relaties tussen traditionele- en migrantenkerken. Uit de interviews en workshops blijkt dat vrouwelijke

migranten een sleutelrol spelen in traditionele kerken en bij oecumenische relaties als brug tussen migrantengemeenschappen en lokale kerkgemeentes. Vrouwen nemen vaak de rol van vertaler op zich, zowel in migranten- als traditionele kerken, en zitten vaak de hele kerkdienst naast migranten. Leiderschap en de rol van de kerkleider is ook een belangrijk punt van beschouwing: in sommige migrantenkerken wordt sterk gehecht aan de leider, vooral in kerken van Afrikaanse komaf (migrantenkerk) en Pinkstergemeentes (traditionele kerk), terwijl in andere migrantenkerken (met name Aziatische en Latijns-Amerikaanse oorsprong) en Protestantse kerken een gedeelde verantwoordelijkheid de voorkeur heeft.

Hoe doe je dit?

- ❖ Organiseer **discussieplatforms** over specifieke thema's zonder meteen de hele kwestie aanhangig te maken. Identificeer de specifieke aspecten waarbij bijvoorbeeld de genezingspraktijken, de relatie tussen mannen en vrouwen of de rol van de kinderen van migranten onderwerp van gesprek zijn .
- ❖ Voor een beter begrip en inzicht van de diverse aspecten van de kwesties **nodig je verenigingen uit** van bijvoorbeeld tweede generatie migranten, vrouwen en homoseksuelen.
- ❖ Neem **interculturele- en conflictbemiddelaars** in de arm.
- ❖ Bevorder **interculturele bijbelstudies** op het gebied van deze kwesties.
- ❖ Doe mee aan evenementen en **bevorder initiatieven** rond deze onderwerpen.
- ❖ **Leg contacten** met kerken die deze kwesties in het verleden al het hoofd hebben geboden en een standpunt hebben geformuleerd.

Om over na te denken:

- ❖ Is er een vastgelegde rolverdeling tussen vrouwen en mannen bij kerkelijke activiteiten? Mogen vrouwen voorganger worden in de kerk?
- ❖ Hoe is de balans tussen de seksen bij kerkactiviteiten? En bij de besluitvorming?
- ❖ Wat is het percentage vrouwelijke voorgangers op lokaal en nationaal niveau?
- ❖ Welke genezingspraktijken zijn toegestaan in jouw kerk? Zijn er activiteiten niet toegestaan? Waarom niet?
- ❖ Zijn er nakomelingen van migranten binnen jouw kerkgemeente? Welke veranderingen en bijdragen hebben zij geleverd aan de gemeente?
- ❖ Zijn er vrouwen- of jongerenorganisaties verbonden aan jouw kerk?
- ❖ Is er binnen jouw kerk discussie, of een standpunt, over homoseksuele relaties of de erkenning van een huwelijk tussen mensen van hetzelfde geslacht?
- ❖ Wat is jouw eigen ervaring? Zegent jouw kerk homo-huwelijken in?

- ❖ Accepteert jouw kerk homoseksuele voorgangers?
- ❖ Wat is de tol van de voorganger in jouw kerk? Is er een verkozen bestuur of een concilie dat de gemeente bestuurt?

Handige oefeningen:

- ❖ Sociaal debat over een conflictpunt
- ❖ Migranten en autochtonen: verschillende manieren om te bidden en te geloven?
- ❖ Drie aspecten/structuren die actieve participatie in jouw kerk bevorderen/verhinderen

8. CONFLICTEN BINNEN DE KERK HET HOOFD BIEDEN

Sommige deelnemers aan een MIRACLE workshop zeiden dat de kerk voor hen is als “een familie, een plaats waar je alles aantreft dat je ook vindt in families, zoals steun, welkom, saamhorigheidsgevoel en conflicten”. In verschillende workshops is lang stilgestaan bij conflicten binnen kerken, waarbij de nadruk meer lag op het herkennen van conflicten dan op het aanleren van oplossingsrichtingen. In een van de workshops identificeerden de deelnemers twee hoofdpunten van conflict: de indeling van de kerkdienst en het bestuur van de gemeente (financiën, administratie, toegang tot besluitvormende organen). Veel conflicten waren op het moment van de workshop nog niet opgelost, andere waren opgelost door samenwerking van de strijdende partijen, terwijl weer andere zijn uitgelopen op mislukking omdat een van de partijen wegliep (soms letterlijk van de gemeente).

Hoe doe je dit?

- ❖ Conflicten beginnen soms stilletjes in de vorm van verborgen weerstand. Het is van belang **om conflicten in een zeer pril stadium te herkennen** en de confrontatie aan te gaan met alle relevante partijen om tot een oplossing te komen.
- ❖ Leer van conflictsituaties: **conflicten zijn niet per se verkeerd**, ze kunnen een bron van wederzijdse uitwisseling zijn waarvan men leert en groeit. Veel hangt af van de manier waarop conflicten worden aangepakt.
- ❖ Soms is het nuttig of zelfs nodig om een **derde, neutrale partij** in te schakelen om een oplossing voor het conflict te helpen zoeken.
- ❖ Beschouw een conflict niet als opgelost als een van de betrokken partijen zich terugtrekt. **Alle betrokken partijen moeten onderdeel uitmaken van de oplossing**. Als een partij wegloopt, hebben ook de anderen verloren.

Om over na te denken:

- ❖ Wat voor conflicten heb jij meegemaakt in jouw kerk?
- ❖ Is er momenteel een lopend conflict? Zo ja, wat voor oplossing verwacht je hiervoor?
- ❖ Hoe zijn/worden conflicten opgelost in jouw kerk?

- ❖ Welke rollen heb jij gespeeld bij het oplossen van conflicten?
- ❖ Welke soort ontwikkelingen, houdingen of situaties spelen volgens jou een rol bij het ontstaan van conflicten?
- ❖ Was er bij conflicten in jouw kerk sprake van een etnische factor als aanleiding?
- ❖ Ben je wel eens bijgestaan door een conflict- of interculturele bemiddelaar bij het oplossen van een conflict?

Handige oefeningen:

- ❖ Sociaal debat over een conflictpunt
- ❖ Omgaan met conflictsituaties in kerken
- ❖ Rollenspel: het plannen van een oecumenische kerkdienst
- ❖ Drie aspecten/structuren die actieve participatie in jouw kerk bevorderen/verhinderen
- ❖ Breng een wonder (MIRACLE) tot stand: wees er zelf één!

9. BANDEN AANGAAN OF VERBETEREN MET VERENIGINGEN, MIGRANTENKERKEN EN TRADITIONELE KERKEN OM BEST PRACTICES UIT TE WISSELEN

Opereren in een lokale, landelijke, regionale of zelfs Europese context kan veel tijd kosten, maar ook erg belangrijk en fundamenteel zijn voor een kerk die met kwesties van integratie en actieve participatie wil omgaan. Een van de sterke punten van het MIRACLE project was het opzetten van een netwerk van kerken en kerkgerelateerde organisaties ten behoeve van samenwerking, uitwisseling van *best practices*, delen van ervaringen en ideeën en het aanwakkeren van nieuwe initiatieven op het gebied van integratie- en participatieprocessen in kerken in heel Europa. Gedurende het project heeft de coördinatie van CCME geleid tot continu, regelmatig en gestructureerd samenwerken en netwerken waarbij tevens werd geprofiteerd van de uitwisseling van *feedback* (terugkoppeling).

Het opzetten van zo'n groot netwerk was alleen mogelijk omdat er al netwerken bestonden die reeds jarenlang functioneerden op lokaal of landelijk niveau. Soms lag de focus van die netwerken op het helpen van migranten met juridisch advies, onderdak, taallessen en opleidingen, maar ook werden al bijeenkomsten en ontmoetingen georganiseerd met migranten en migrantenkerken voordat het project begon. Om het proces van integratie en actieve participatie te stimuleren en aan te moedigen, zou het goed zijn om de aandacht te richten op de spirituele dimensie in het leven van migranten. Integratie is immers ook een kwestie van het delen van verantwoordelijkheid en om dit te bereiken is het van sleutelbelang om een efficiënte samenwerking met een overzichtelijke taakverdeling op te zetten.

Hoe doe je dit?

- ❖ Veel kerken hebben al banden met migrantenverenigingen. Ook werken zij met migranten, vluchtelingen, slachtoffers van mensenhandel, asielzoekers, andere kerken, moskeeën, synagogen en lokale instituten en overheden zoals de politie, politieke partijen, vakbonden en scholen. Een algemene richtlijn zou kunnen zijn om **een aanpak te introduceren die minder de nadruk legt op migranten als mensen die hulp nodig hebben, maar ze meer beschouwt als mede-gelovigen die er behoefte aan hebben hun geloof tot uitdrukking te brengen samen met anderen in de geloofsgemeenschap.** In Oostenrijk werkt een lokale kerk met migranten in samenwerking met de politie aan een project dat strijdt tegen racisme en discriminatie. Eens per jaar komen de politiemensen naar de kerkdienst samen met de migranten uit Afrika. Een lokale kerk in Italië werkt samen met de politie om migranten met een evangelische achtergrond de weg naar de kerk te wijzen.
- ❖ Versterk de relaties tussen migrantenkerken en traditionele kerken om **samen te werken en van elkaar te leren door samen te werken.**
- ❖ Ontwikkel **contacten met migrantenorganisaties** door middel van kerkelijke activiteiten waarbij pastorale zorg en spirituele steun wordt geboden.
- ❖ Organiseer gezamenlijke activiteiten en evenementen met burgerlijke verenigingen en andere kerken waarbij het integratieproces en de rol van kerken daarin wordt besproken en bediscussieerd. Andere mogelijke onderwerpen van discussie zijn de interreligieuze en oecumenische dialoog.

Om over na te denken:

- ❖ Van welke netwerken maakt jouw lokale kerke deel uit?
- ❖ Met welke burgerlijke verenigingen/organisaties en andere kerken heeft jouw lokale kerkgemeente de beste samenwerking?
- ❖ Welke organisaties en verenigingen steunen jouw kerkgemeente? En welke worden door jouw kerk ondersteund?
- ❖ Hoe onderhoudt jouw kerkgemeente de relaties binnen het netwerk en welke communicatiestrategie heeft ze om de relaties te verbeteren?
- ❖ Hoeveel (hulp)organisaties voor migranten zitten er in het netwerk van jouw lokale kerkgemeente?

Handige oefeningen:

- ❖ Gebruiken en acties die integratie en participatie bevorderen en de oecumenische dialoog tussen traditionele kerken en migrantenkerken verbeteren;
- ❖ Ontwerp een opleidingsprogramma voor kerkleiders en geestelijken.
- ❖ Sociaal debat over een conflictpunt

- ❖ Rollenspel – het plannen van een oecumenische kerkdienst
- ❖ Rollenspel – het organiseren van bijeenkomsten

10. GEGEVENS VERZAMELEN OVER DE PARTICIPATIE IN KERKEN

Het is moeilijk om betrouwbare gegevens te verzamelen over het kerkbezoek en de participatie van migranten in zowel migrantenkerken als traditionele kerken. In Engeland, Frankrijk, Zwitserland, Italië, Ierland en sommige Duitse deelstaten hebben kerken onderzoek gedaan naar de migrantenkerken op lokaal en nationaal niveau. Door Samen Kerk in Nederland (SKIN) hebben meer dan zestig migrantenkerken een belangwekkend netwerk opgebouwd van kerken uit verschillende landen en werelddelen¹¹. Het CCME project *Mapping Migration* (Migratie in Kaart)¹² heeft informatie en gegevens verzameld over de aanwezigheid van Christelijke migranten en migrantenkerken in Europese landen. Voor deze gegevensverzameling waren de onderzoekers afhankelijk van informatie van landelijke en lokale kerken die nog maar recent zijn begonnen met het in kaart brengen van het fenomeen “migrantenkerk” en van migranten die traditionele kerken bezoeken. Tot dusverre is er nog geen sprake van betrouwbare en vergelijkbare gegevens. Door dit gebrek aan kennis bestaat het risico dat participatie en integratie, evenals oecumenische dialoog en –samenwerking niet goed kunnen worden gepland en meetbaar worden gemaakt. Omgaan met *Uniting in Diversity* (Verenigen in Diversiteit) zonder op voorhand betrouwbare data te hebben kan ertoe leiden dat kerken handelen op basis van aannames en zich gaan bezighouden met vage of irrelevante zaken. Hierdoor kunnen sommige initiatieven weinig gericht zijn en niet voldoen aan de verwachtingen en concrete behoeftes. Ook is het geven van duidelijke en betrouwbare informatie een van de eerste en meest overtuigende stappen om vooroordelen weg te nemen en wederzijdse kennisuitwisseling en educatie aan te moedigen.

Hoe doe je dit?

- ❖ Verzamel en analyseer gegevens over de aanwezigheid van migrantenkerken en het **bezoekerstal van migranten** in traditionele kerken op lokaal niveau.
- ❖ Migrantenkerken, vaak georganiseerd op grote schaal en in grote netwerken, zouden **onderzoek kunnen doen naar de verschillende nationaliteiten van hun leden en hun bezoek aan de kerk**. Deze data zouden zij beschikbaar moeten stellen aan andere migrantenkerken en traditionele kerken.
- ❖ **Vraag hulp en steun van nationale kennisbanken en –instituten om de gegevensverzameling te coördineren en te vergroten.**

¹¹ Soortgelijke netwerken bestonden al (CEAF, African Christian Council, Korean Churches in Germany), mar met een andere structuur en missie.

¹² D. Jackson, A. Passarelli (2008) “Mapping migration. Mapping churches’ responses. Europe study”, CCME, Brussels. Gratis te downloaden van <http://www.ccme.be/downloads/publications/>

- ❖ Gebruik de juiste hulpmiddelen bij het **opzetten en structureren van een *database* (gegevensbank)** van de verkregen gegevens. Samenvattingen van de gegevens en de analyse zouden beschikbaar moeten komen voor andere partijen in het netwerk van de kerk.
- ❖ Organiseer een bijeenkomst of **werkgroep** om *Uniting in Diversity* te bediscussieren en om informatie en gegevens hierover te verzamelen.
- ❖ Richt de gegevensverzameling op **één of twee hoofdzaken** van het fenomeen *Uniting in Diversity* om te voorkomen dat teveel variabelen de gegevensverzameling zullen beïnvloeden en verstoren.
- ❖ Na afloop van de gegevensverzameling moet je **de resultaten verspreiden** via websites, bijeenkomsten en netwerken, maar ook communiceren binnen de eigen kerk.
- ❖ **Maak de gegevens over de verschillende nationaliteiten in je kerk visueel en presenteer ze in de vorm van grafieken en diagrammen.** Publiceer ze in kerkblaadjes en kranten, hang ze op bij de ingang van de kerk en gebruik ze voor tentoonstellingen over *Uniting in Diversity*.

Om over na te denken:

- ❖ Hoeveel migrantenkerken en traditionele kerken zijn er in jouw stad?
- ❖ Hoe zijn de relaties en contacten van jouw kerk met deze kerken ?
- ❖ Heb je wel eens een onderzoek gedaan waarbij je gegevens moest verzamelen? Zou je dit ook kunnen voor migrantenkerken?
- ❖ Wat weet jij over migrantenkerken en traditionele kerken?
- ❖ Wat zou je nog meer moeten of willen weten over migrantenkerken en traditionele kerken?

Handige oefeningen:

- ❖ Beoordeling van de participatie van migranten en autochtonen in jouw land
- ❖ Mijn kerk en de huidige reactie op migranten
- ❖ Gebruiken en acties die integratie en participatie bevorderen en de oecumenische dialoog tussen traditionele kerken en migrantenkerken verbeteren.

ANGERADEN MATERIAAL

Andriamiantso, X., Coyault, B., Mampembe, R.A, Musasangohe, Y., Scherrer, E., Schluchter, A. *On the road. A journey through the Bible for migrants*, French Bible Society, Villiers-le-Bel, 2008

Cyrus, N. et al, *WinAct, Winning Immigrants as Active Members*, Information, Background and Training Material, University of Oldenburg, 2008, <http://www.politischebildung.uni-oldenburg.de/30344.html>

European Commission, *Handbook on Integration for policy-makers and practitioners*, Third Edition, April 2010

Jaggi, S., Schar, B.H.R., *Le peuple de Dieu est de toutes les couleurs – Les Eglises de migrants, défi et chance pour les Eglises réformées Berne-Jura-Soleure*, Service Migration des Eglises réformées Berne- Jura- Soleure, Berne, 2009

Lüken-Klaßen, D., Heckmann, F. *Intercultural Policies in European Cities*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Dublin) and Council of Europe (Strasbourg), 2010

Peschke, D., *The role of religion for the integration of migrants and institutional responses in Europe: some reflections*, in: The Ecumenical Review, WCC, December 2009

Röthlisberger, S., Wuthrich M.D., *Les nouvelles églises de migrants en Suisse*, Fédération des églises protestantes de Suisse, Berne, 2009

Schär, B.H.R., *Essere Chiesa Ensemble, Uniting in Diversity, Être Eglise ensemble, Zusammen Kirche sein*, CCME, Churches' Commission for Migrants in Europe, 2005, http://www.ccme.be/fileadmin/filer/ccme/20_Areas_of_Work/15_Uniting_in_Diversity/2005-05-04_CCME_Rep_-_Uniting_in_diversity_Ciampino_Conference_EN_FR_DE_.pdf

Triandafyllidou, Anna and Ruby Gropas (ed.) *European Immigration. A Sourcebook*. Aldershot, Ashgate 2007

Vogel, Dita (ed.) *Building Europe With New Citizens? An Inquiry into the Civic Participation of Naturalised Citizens and Foreign Residents in 25 Countries*. POLITIS. State-of-Art. (EU Research on Social Sciences and Humanities EUR 21724) Brussels 2006: European Commission, http://www.politis-europe.uni-oldenburg.de/download/2006_VogelEd_BuildingEurope_State_of_Art.pdf

Vogel, Dita (ed.) *Highly active Immigrants. A resource for European Civil Societies*. Frankfurt: Peter Lang 2008

Vogel, Dita, *Stories and Reflections of Immigrant Activists in Europe*, 2009

Wood, P., *Intercultural cities. Towards a model for intercultural integration*, Council of Europe, Strasbourg, 2009

Together or Apart? Report from the Nordic consultation on migration and changing the ecumenical landscape, Issued by the Nordic Ecumenical Working Group on Migration in cooperation with Ecumenism in the Nordic, Oslo 2008,

http://www.skr.org/download/18.589e65371f5b17101b80009789/Together+or+apart+FINAL+REPORT_redigert.pdf

Simon Fischer, Dekha Ibrahim Abdi, Jawed Ludin, Richard Smith, Steve Williams, Sue Williams *Working with Conflict. Skills and Strategies for Action.* Zed Book, UK 2000

Ulla Puro, Janne Matikainen. *Dialogi. Yhdessä ajattelemisen taito.* Työväen Sivistysliitto ry. Ylöjärvi, 2000

Mai Salmenkangas, Muutu. *Puutu. Oppilaitoksen yhdenvertaisuusopas.* SEIS-hanke, EU. Helsinki, 2005

Larry A. Samovar, Richard E. Porter. *Intercultural Communication. A Reader.* 7th edition. ITP. USA 1994

Abdulkadir Sheikh Mao, Keinot hallussa. *Viranomaisten ratkaisemia kulttuuriristiriitoja. Kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa ja Avoin oppimiskeskus -projekti.* Helsinki 2003

International Mediation Resources <http://www.mediationworld.net/>

Non-Fighting Generation training material
<http://www.nfg.fi/modules/system/stdreq.aspx?P=102&VID=default&SID=821162478488256&S=0&C=27964>

The Nordic Conference in Mediation and Conflict management, May 26th to 28th 2006. Irja Pietilä *Cross-cultural Mediation and Peace Mediation* by, University of Tampere.

Elina Ekholm, *Konflikti - tuhoisa tai rakentava. Johdattelua päivän teemaan.* Alustus, Vaasa 9.12.2008

Elina Ekholm, *Sovittelu, neuvottelu ja osallistaminen yhteisöllisellä ja yksilöllisellä tasolla.* Alustus, Vaasa 9.12.2008

Jens Gellin, *Rikos - ja riita-asioiden sovittelu. Tavoitteet ja hyödyt.* Alustus 2007

Churches' Commission for Migrants in Europe

INTI-CA 2007

The MIRACLE project is co-financed by the Integration Fund -Centralised Actions 2007 of the European Commission (DG JLS) and the Evangelical Church in Germany (EKD).

The views expressed and information provided by the project and the partners involved do not necessarily reflect the point of view of the European Commission and do in no way fall under the responsibility of the European Commission.